

Andøya Spaceport

Andøya Spaceport

Fagrappport kulturarv

Oppdragsnr.: 5173196 Dokumentnr.: 00A Versjon: D02
2019-05-24

Oppdragsgiver: Andøya Spaceport
Oppdragsgivers kontaktperson: Rory Mcdougall
Rådgiver: Norconsult AS, Valkendorfs gate 6, NO-5012 Bergen
Oppdragsleder: Lars A. Uttakleiv
Fagansvarlig: Ole Magne Nøttveit
Andre nøkkelpersoner: Heidi Handeland

D02	2019-05-24	Sluttrapport	OINot	HeHan	LaAUt
D01	2019-04-03	1. utkast til kommentar hos oppdragsgiver	OINot	HeHan	LAAUT
Versjon	Dato	Beskrivelse	Utarbeidet	Fagkontrollert	Godkjent

Dette dokumentet er utarbeidet av Norconsult AS som del av det oppdraget som dokumentet omhandler. Opphavsretten tilhører Norconsult. Dokumentet må bare benyttes til det formål som oppdragsavtalen beskriver, og må ikke kopieres eller gjøres tilgjengelig på annen måte eller i større utstrekning enn formålet tilsier.

Sammendrag

Tiltaket Andøya Spaceport, oppskytingsbase for satellitter ved Børvågen på Andøyas vestsida, er utredet for fagtema kulturarv etter Statens vegvesens håndbok V712 (2018). Utredningsområdet omfatter planområde for tiltaket, samt kulturmiljø innenfor tiltakets influensssone. I utredningsområdet er det påvist spor tilbake til steinbrukende tid, selv om disse eldste sporene er sparsomme. Spor fra jernalderen er mer fremtredende i form av gravhauger, kanskje også tufter som gjerne er løsere datert til førreformatorisk tid. I området er det også samiske kulturminner, og en lokalitet – Bukkekjerka – som kan knyttes til flere ulike religiøse praksiser samt folketro. Kulturmiljøene er ofte knyttet til havet, dette kommer særlig til uttrykk i kulturmiljøene Børvågen, en utrorshavn fra sildefiskeriene fra 1860-årene og fremover, men med røtter langt tilbake, den nærliggende fyrlykten på Børhella, og fiskeværet Stormela, som Børvågen må sees i sammenheng med.

Landskapet er i stor skala med kontraster mellom hav, bratte fjell og vide myr- og morenelandskap. Kulturmiljøene kan fremstå som beskjedne i dette landskapet, men viser altså variasjon og tidsdybde. Det er definert 9 delområder som kulturmiljøer innenfor utredningsområdet, hovedsakelig med stor og middels verdi. Delområdene er spredt over hele utredningsområdet, men danner en konsentrasjon i sør, med høye verdier. Påvirkning av delmiljøer med høy verdi skal tillegges vekt i samlet vurdering av konsekvens, og tiltakets konsekvenser sør i utredningsområdet er derfor førende for samlet vurdering for kulturarv.

Tiltaket er planlagt i fase 1 og fase 2. Fase 1 medfører en midlertidig oppskytningsplattform på land ved Børvågen. Fase 2 medfører en permanent oppskytningsplattform på Børvågsskjeran, en molo ut til denne, samt vegger og infrastruktur i områdene nordover mot Nordmela.

Fase 1 medfører tiltak i kulturmiljøet Børvågen som har stor verdi som kulturmiljø, men er i utkanten av delområdet og unngår konflikt med konkrete kulturminner. Tiltaket påvirker nærliggende kulturmiljø i ubetydelig grad. Fase 1 er samlet vurdert til ubetydelig konsekvens for fagtema kulturarv.

Fase 2 medfører mer omfattende inngrep i kulturmiljøet Børvågen og vil være i direkte konflikt med kulturminner fra nyere tid, men unngår likevel automatisk fredete kulturminner, og ved god tilpasning vil viktige deler av miljøet bevares. Imidlertid medfører tiltaket også negativ påvirkning på de nærliggende miljøene Bukkekjerka og Børhella, begge er miljøer hvor plassering og utsyn er viktige kvaliteter ved kulturminnenes historiske lesbarhet. Samlet er fase 2 vurdert til middels negativ konsekvens for fagtema kulturarv.

Innhold

1	Beskrivelse av tiltaket	6
1.1	Bakgrunn	6
1.2	Beskrivelse av tiltaket	6
1.3	Krav til utredning	7
2	Metode og datagrunnlag	9
2.1	Metode for utredning av ikke-prissatte temaer	9
2.2	Referansealternativ	9
2.3	Utredningsområde	9
2.4	Metode for utredning av fagtema kulturarv	9
2.4.1	Definisjoner	9
2.4.2	Datainnsamling	10
2.4.3	Vurdering av verdi	11
2.4.4	Vurdering av påvirkning	12
2.4.5	Vurdering av konsekvens	14
3	Vurdering av verdi	15
3.1	Overordnet beskrivelse – Historisk bakgrunn	15
3.1.1	Steinalder 10 000 – 2000 f.Kr.	16
3.1.2	Tidlig metalltid 2000 f.Kr. -0	17
3.1.3	Jernalder 0 – 1050 e. Kr.	17
3.1.4	Middelalder 1050 – 1537 e. Kr.	18
3.1.5	Tidlig nytid og eneveldet 1537 – 1814	19
3.1.6	1800-tallet til nåtid	19
3.2	Delområder	21
3.2.1	Delområde A – Børhella	21
3.2.2	Delområde B – Bukkekjerka	22
3.2.3	Delområde C – Lapphola	23
3.2.4	Delområde D – Børvågen	24
3.2.5	Delområde E – Melavatnet	28
3.2.6	Delområde F – Litelandsvika	29
3.2.7	Delområde G – Lillelandsvika gravhaug	29
3.2.8	Delområde H – Leirvika	30
3.2.9	Delområde I – Nordmela	31
3.2.10	Delområder oppsummering	33
4	Vurdering av påvirkning og konsekvens	35
4.1	Delområde A – Børhella	36
4.1.1	Byggefase 1	36
4.1.2	Byggefase 2	36
4.2	Delområde B – Bukkekjerka	36
4.2.1	Byggefase 1	36
4.2.2	Byggefase 2	36
4.3	Delområde C – Lapphola	37
4.3.1	Byggefase 1	37
4.3.2	Byggefase 2	37
4.4	Delområde D – Børvågen	37
4.4.1	Byggefase 1	37
4.4.2	Byggefase 2	38
4.5	Delområde E – Melavatnet	39
4.5.1	Byggefase 1	39
4.5.2	Byggefase 2	40

4.6	Delområde F – Litelandsvika	40
	4.6.1 Byggefase 1	40
	4.6.2 Byggefase 2	40
4.7	Delområde G – Lillelandsvika gravhaug	40
	4.7.1 Byggefase 1	40
	4.7.2 Byggefase 2	40
4.8	Delområde H – Leivika	41
	4.8.1 Byggefase 1	41
	4.8.2 Byggefase 2	41
4.9	Delområde I – Nordmela	41
	4.9.1 Byggefase 1	41
	4.9.2 Byggefase 2	41
4.10	Oppsummering påvirkning og konsekvens	41
5	Anleggsfasen	43
6	Avbøtende tiltak	44
7	Samlet vurdering	45
8	Referanser	47

1 Beskrivelse av tiltaket

1.1 Bakgrunn

Andøya Space Center skal tilrettelegge for utvidelse av sin aktivitet, med en oppskytingstjeneste for små satellitter i det europeiske kommersielle markedet. En utvidelse av virksomheten mot dette markedet vil kreve et større areal enn det som finnes på dagens lokalitet ved Oksebåsen. Basert på innledende egnethetsstudier er det valgt to aktuelle lokaliteter, Bømyra og Børvågen, som behandles i separate planprosesser.

Med bakgrunn i planvarsel, merknadsbehandling og feltbefaring for begge lokaliteter er det besluttet å gjennomføre helhetlig konsekvensutredning for en lokalitet, Børvågen. Årsaken er at Børvågen egnest seg best i forhold til skytevinkler, sikkerhetssoner og miljøhensyn.

1.2 Beskrivelse av tiltaket

Det skal legges til rette for oppskytningsbase for små satellitter med følgende funksjoner:

- Utskytningsramper
- Utfyllinger-/ moloer.
- Masseuttak
- Interne veianlegg
- Vannforsyningsanlegg
- Avfallshåndteringsanlegg
- Renseanlegg
- Sikkerhet/overvåkning, portsystemer og inngjerding
- Tekniske servicebygg-/administrasjonsbygg
- Verksteder-/ service- og monteringshaller
- Kontor- og administrasjonsbygninger
- Besøksenter

Forliggende forslag til oppbygning av infrastruktur og utvikling av anlegg vil gjennomføres i en trinnvis utvikling. Utredning er gjennomført for hele anlegget ved ferdigstilling av hele anlegg. Fase 1, interimløsning, er gitt særskilt behandling i konsekvensutredningene, planforslag og bestemmelser.

Planområdet ligger 1 km sør av tettstedet Nordmela ved krysset mellom privat vei og Fv 974 like ved Nordmela samfunnshus. Herfra strekker plangrensen seg vest av Melavatnet og over mot Fv 974. Plangrensen følger FV 974 ned mot Børvågnestet hvor den inkluderer deler av Børvågnestet og videre ut i sjø mot Børvågskjeran.

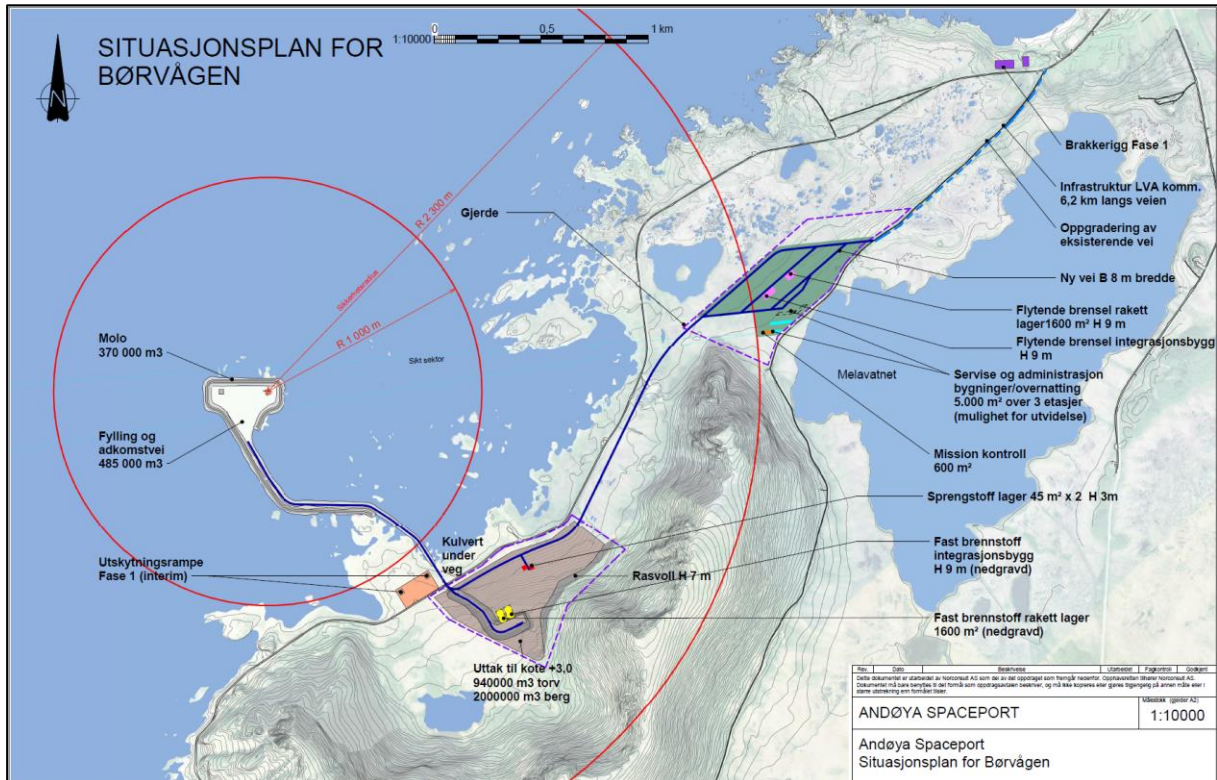
Området er inndelt mellom en sone som skal tilrettelegges for næringsbebyggelse like vest av Melavatnet og en sone med oppskytningsplattformer i sjø, moloer, utfyllinger og masseuttak, samt infrastruktur for oppskyting av satellitter.

Planlagt formål er næringsbebyggelse med underformål for industri og lager.

Figur 1-1 under viser avgrensning av tiltaksområdet på Børvågen.

Tegning forklaring:

- Gjerde
- Eksisterende vei
- Ny vei
- Oppgradering av vei
- Infrastruktur/LVA comm.
- Sikkerhetsavstand
- Tekniske bygninger og installasjoner
- Service og administrasjon bygninger
- Service og adm. areal
- Fase 1 Utskytningsrampe
- Fase 1 Brakkerigg

Figur 1-1. Skissert disponering av tiltaksområdet på Børvågen. Det etableres bygningsmasse for service- og administrasjon til høyre (øst) i tiltaksområdet. Oppskytningsrampene er lagt til samlinger av holmer og skjær til venstre (vest) i tiltaksområdet. Mellom bygningene og oppskytningsrampene anlegges det en internvei. Område for masseuttak skal tilbakeføres til tilnærmet opprinnelig stand etter anleggsperioden. Innenfor masseuttaksområdet etableres lager for fast brensel samt integrasjonsbygning, begge dekket under jordvoller..

1.3 Krav til utredning

Etableringen av en ny oppskytningsbase for små satellitter i Børvågen er konsekvensutredningspliktig iht. plan- og bygningsloven. Planprogram for Andøya Spaceport ble vedtatt 18.06.2018, og stiller følgende krav til utredning av fagtemakulturarv:

Utredningen vil bestå av en overordnet kulturhistorisk beskrivelse av planområdet, kartlegging av kjente kulturminneverdier i planområdet, en verddivurdering av disse, og en omfangs- og konsekvensvurdering av tiltaket.

Utredning av kulturminner vil basere seg på kjent kunnskap og befaring av området av fagperson. Relevante kilder vil være

- Askeladden (Riksantikvarens kulturminnedatabase)
- Unimus (Universitetsmuseenes gjenstandsdatabase)
- Kommunedelplan for kulturminner, Andøy kommune (vedtatt i kommunestyret 03.10.2016 – sak KS-079/16). Denne omhandler primært stående bygninger og kirkegårder.
- Relevant faglitteratur og lokalhistorisk litteratur

- *Innspill fra kulturminneforvaltningen. Det vil være dialog med Fylkeskonservator om automatisk fredete og nyere tids kulturminner, Sametinget om samiske kulturminner. Ettersom Børvågen er et maritimt kulturminne vil også Tromsø Museum kontaktes. Museet har forvaltningsansvar for marine kulturminner i nordområdene.*

2 Metode og datagrunnlag

2.1 Metode for utredning av ikke-prissatte temaer

Konsekvensutredningen av ikke-prissatte temaer gjennomføres i henhold til metoden i Statens vegvesens håndbok om konsekvensanalyser (Håndbok V712, 2018). Tre begreper står sentralt i denne analysen:

- **Verdi:** Med verdi menes en vurdering av hvor stor betydning et område har for et fagtema.
- **Påvirkning:** Med påvirkning menes en vurdering av hvordan det samme området påvirkes som følge av et definert tiltak.
- **Konsekvens:** Konsekvens fremkommer ved sammenstilling av verdi og påvirkning i henhold til matrisen i Figur 2-3. Konsekvensen er en vurdering av om et definert tiltak vil medføre bedring eller forringelse i et område.

2.2 Referansealternativ

Påvirkning og konsekvenser av tiltaket vurderes i forhold til et referansealternativ. I denne utredningen omfatter referansealternativet nåværende aktivitet ved Andøya Space Center og forventet utvikling i området uten ny oppskytningsbase for små satellitter. Gjeldende arealplaner i og ved Børvågen inngår i referansealternativet, dvs. at eksisterende arealbruk og eventuelle vedtatte fremtidige utbygginger legges til grunn.

2.3 Utredningsområde

Konsekvensutredningen omfatter alle områder som blir direkte berørt av den planlagte utbyggingen, (**tiltaksområdet**), samt en sone rundt, hvor man kan forvente at utbyggingen vil påvirke fagtema kulturarv i anleggs- og driftsfasen (**influensområdet**). Tiltaksområdet og influensområdet utgjør til sammen **utredningsområdet**.

Planområdet for Børvågen tilsvarer reguleringsplanenes formelle grense, og sikrer tilstrekkelig areal (inkludert sikkerhetssone) til gjennomføring av tiltaket. Planområdet omfatter tiltaksområdet og store deler av influensområdet, og dekker således mesteparten av utredningsområdet.

Kulturminner og kulturmiljøers historiske lesbarhet kan påvirkes uten å bli direkte berørt av et tiltak, særlig gjelder dette kulturminner hvor utsikt eller omgivelser er viktig for forståelsen av kulturmiljøet. **Influensområdet** strekkes derfor sør forbi Børhella og Bukkekjerka, og nordover til Nordmela.

2.4 Metode for utredning av fagtema kulturarv

2.4.1 Definisjoner

Fagtemaet kulturarv omfatter spor – materielle og immaterielle – etter menneskers virksomhet gjennom historien. I en analyse etter håndbok V712 er det de materielle sporene som er i fokus, ofte delt i de tre deltemaene kulturminner, kulturmiljøer og kulturhistoriske landskap, hvorav siste også inkluderer bylandskapet.

Kulturminner og kulturmiljø er definert i Lov om kulturminner, som alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Kulturmiljø er definert som et område der kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng. Kulturhistoriske landskap skal i denne sammenhengen forstås som større sammenhengende områder med kulturmiljøer, der den kulturhistoriske dimensjonen er framtreddende.

2.4.2 Datainnsamling

Registrering

Eksisterende kunnskap om utredningsområdet er innhentet fra

- Askeladden (Riksantikvarens kulturminnedatabase)
- Unimus (Universitetsmuseenes gjenstandsdatabase)
- Kommunedelplan for kulturminner, Andøy kommune (vedtatt i kommunestyret 03.10.2016 – sak KS-079/16). Denne omhandler primært stående bygninger og kirkegårder.
- Relevant faglitteratur og lokalhistorisk litteratur
- Detaljert kunnskap er innhentet gjennom feltbefaring 3. oktober 2017
- Det har vært kontakt med forvaltningsmyndighetene Nordland fylkeskommune, Sametinget, og Tromsø museum

Vurdering av kunnskapsgrunnlaget, inkl. eventuelle mangler i kildematerialet

Områdets historie lar seg følge gjennom bygdebøker som gir et godt kunnskapsgrunnlag. Forfatteren av bygdebok 1, Helge Guttormsen (1994) gjennomførte selv registreringer i forbindelse med bygdebokarbeidet. Det er tydelig at hans registreringer ligger til grunn for flere av dagens markeringer i området i Askeladden. Som det går frem av beskrivelse av delområder har ikke alle Guttormsens registrerte objekter blitt gjenfunnet. Det er i arbeidet lagt vekt på å vurdere de berørte delområdene mest nøye. I delområder som ikke blir direkte berørt, er det mindre viktig om det er fullstendig samsvar mellom Guttormsens opplysninger og dagens kunnskap i Askeladden.

Undersøkelsesplikten etter kulturminnelovens § 9 er oppfylt, som bekreftet i brev/mail fra Nordland fylkeskommune, Sametinget og Tromsø museum. En arkeologisk registrering, særlig av et større område, kan sjelden være helt fullstendig. Hvis det oppdages kulturminner under arbeidet med tiltaket, skal arbeidet stanses og regional myndighet kontaktes. Dette er vanlig praksis hjemlet i kulturminnelovens § 8, 2. ledd.

Registreringskategorier

- Aktuelle kulturmiljø omfatter primært fiskebruksmiljø, men også gårdsmiljø og tettbygd område. Innenfor planområdet er det også steder det knytter seg tro og tradisjon til, teknisk-industrielle kulturminner, samt utmarksminner. Flere av kulturminnene er samiske. Planområdet kan fremstå som et naturlandskap med få spor av mennesker, men de ulike kulturminnene faller inn under et relativt bredt spekter av kulturminnekategorier jf. Tabell 2-1.
- Etter siste revisjon av håndbok V712 åpner metoden for å verdsette kulturmiljø på delområdenivå og landskapsnivå. Sistnevnte er primært beregnet på kulturlandskap definert av forvaltningen, som regel av høy verdi, og større funksjonelle sammenhenger. Ut fra håndbokens kategorier er det ikke grunnlag for å definere delområde på kulturlandskapsnivå i dette prosjektet.

Tabell 2-1. Registreringskategorier for fagtema kulturarv

Registreringskategori	Forklaring
Kulturmiljønivå	
Gårdsmiljøer/ fiskebruk mm	Gårdsbruk, småbruk og husmannsplasser med våningshus og driftsbygninger inkludert jordbruksspor, gravminner. Fiskebruk med våningshus og driftsbygninger inkludert naust/strandlinje.
Kulturmiljøer i tettbygde områder	Bygningsmiljøer, sentrumsområder, områder ved viktige knutepunkter ol.
Teknisk-industrielle kulturmiljøer	Industrianlegg, spor av gruvedrift, fløtningsminner, marine kulturminner, veger, jernbane, kraftanlegg, kaianlegg, bruer, osv.
Steder det knyttes tro eller tradisjon til	Tradisjonslokalteter, hellige fjell, offersteiner, historiske hendelser osv.
Forsvarsanlegg	Bygdeborger, festningsanlegg, borganlegg, kaserner, leirområder, skanser, krigsminner.
Kulturminner i utmark	Bosetningsspor, gravminner, kullgroper, jernvinneanlegg, fangstanlegg, bergkunst, rester av åkerbruk, seterbruk, fangstanlegg, produksjonsanlegg knyttet til jern/stein, spor etter samiske bosetninger, uthus, plasser mm ⁴ .
Andre kulturmiljø	Monumentalbygg, enkeltbygninger, monumenter, parker, kirker, skoler, forsamlingshus, parkanlegg, og så videre.
Landskapsnivå	
Kulturhistoriske landskap	Verdensarvområder. Områder registrert i forbindelse med «Registrering av nasjonalt verdifulle kulturlandskap» og Utvalgte kulturlandskap i jordbruket. Riksantikvarens register over kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse (KULA). Større sammenhengende landskap/kulturmiljø avsatt i regionale og kommunale planer. Områder der de historiske relasjonene i landskapet er framtreddende.
Infrastruktur	Historiske veger, jernbane, vannveger, slep osv. Funksjonelle sammenhenger som fløtningsminner, produksjonsanlegg, kraftlinjer osv.
Bystruktur	Historiske bystrukturer og helhetlige bygningsmiljøer (NB! registeret - Nasjonale kulturminne-interesser i by).

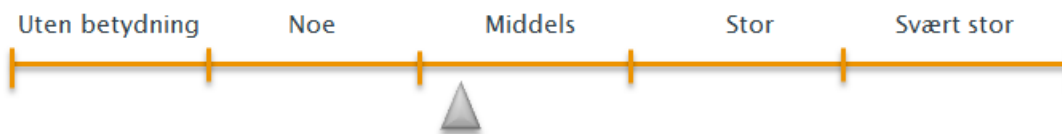
Inndeling i delområder

- På grunnlag av innsamlet kunnskap er planområdet delt inn i enhetlige delområder, basert på registreringskategoriene i Tabell 2-1.
- Noen kulturmiljø omfatter flere registreringskategorier. For delområder i utkanten av utredningsområdet er det ikke formålstjenlig å inndele i for mange små delområder. Aktuelle kulturmiljø omfatter primært fiskebruksmiljø, men også gårdsmiljø og tettbygd område. Innenfor planområdet er det også steder det knytter seg tro og tradisjon til, teknisk-industrielle kulturminner, samt utmarksminner. Flere av kulturminnene er samiske. Planområdet kan fremstå som et naturlandskap med få spor av mennesker, men de ulike kulturminnene faller inn under et relativt bredt spekter av kulturminnekategorier jf. Tabell 2-1.
- Etter siste revisjon av håndbok V712 åpner metoden for å verdisetne kulturmiljø på delområdenivå og landskapsnivå. Sistnevnte er primært beregnet på kulturlandskap definert av forvaltningen, som regel av høy verdi, og større funksjonelle sammenhenger. Ut fra håndbokens kategorier er det ikke grunnlag for å definere delområde på kulturlandskapsnivå i dette prosjektet.

Med enhetlig menes områder som har en tilnærmet lik funksjon, karakter og/eller verdi.

2.4.3 Vurdering av verdi

Alle delområder er verdivurdert, og fremstilt på verdikart. I verdivurderingen benyttes en fem-trinns skala fra ubetydelig til svært stor, se figuren nedenfor.

Figur 2-1. Skala for vurdering av verdi.

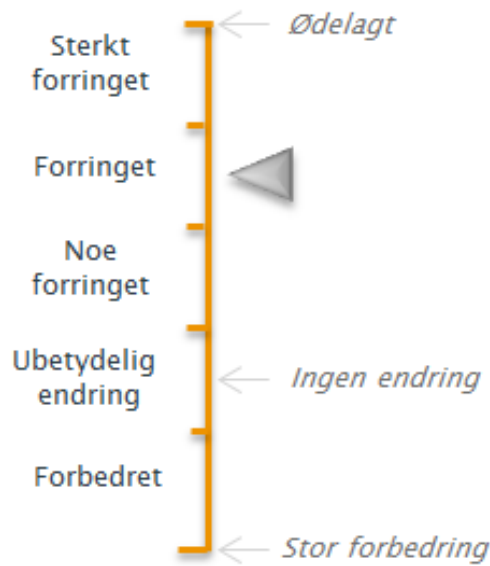
Verdivurderingene er foretatt i henhold til de fagspesifikke kriteriene i håndbok V712:

Tabell 2-2 Verdikriterier for fagtema kulturarv

Ubetydelig verdi		Noe verdi	Middels verdi	Stor verdi	Svært stor verdi
Kulturmiljønivå					
Kulturhistorisk betydning	Uten betydning	er alminnelig/lokalt vanlig	har lokal/regional betydning	har stor regional/nasjonal betydning	har stor nasjonal/internasjonal betydning
Arkitekturhistorisk betydning		bygningsmiljø som inneholder bygninger av begrenset arkitekturhistorisk betydning	bygningsmiljø som inneholder bygninger med arkitekturhistorisk betydning	helhetlig bygningsmiljø som inneholder bygninger med stor arkitekturhistorisk betydning	helhetlig bygningsmiljø som inneholder bygninger med særlig stor arkitekturhistorisk betydning
Betydning for kulturell eller etnisk gruppe		inneholder få elementer som kan knyttes til en kulturell/etnisk gruppe	inneholder flere elementer som er karakteristisk for en kulturell /etnisk gruppe	miljø som er karakteristisk for en kulturell/etnisk gruppe	helhetlig miljø som er karakteristisk for kulturell /etnisk gruppe og som er sjeldent/unikt
Historisk hendelse eller personer		er svakt knyttet til en lokal historisk hendelse/ person	er knyttet til en lokal historisk hendelse/ person	er knyttet til en regional historisk hendelse/ person	er knyttet til en nasjonal historisk hendelse/ person
Landskapsnivå					
Kulturhistoriske sammenhenger		ligger i en kontekst/sammenheng som er noe fragmentert	inngår i en kontekst/sammenheng	inngår i en helhetlig kontekst /sammenheng	inngår i en særlig helhetlig kontekst
Kulturhistorisk landskap		delvis ødelagt	som har lokal/regional betydning	som har stor regional/nasjonal betydning	sammenheng som har meget stor nasjonal/internasjonal betydning (er unikt)

2.4.4 Vurdering av påvirkning

Vurdering av påvirkning er foretatt for alle de verdivurderte delområdene. Skalaen for påvirkning er glidende og går fra sterkt forringet til forbedret, se figuren nedenfor.

Figur 2-2. Skala for vurdering av påvirkning

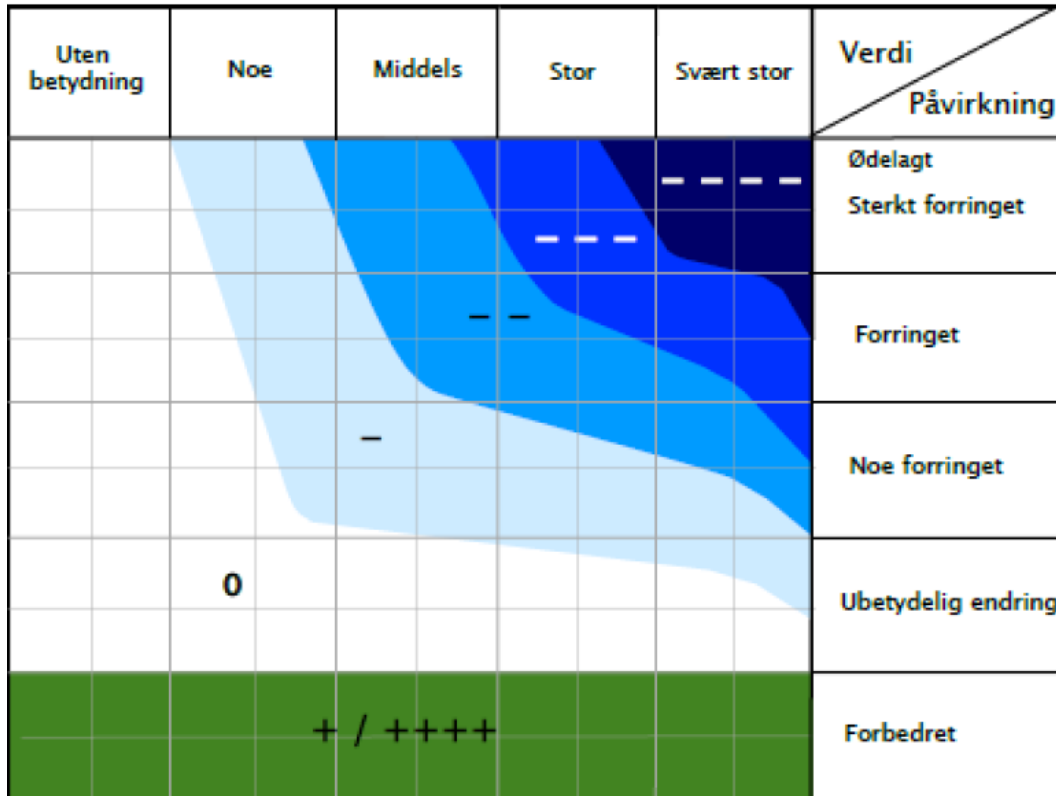
Vurdering av påvirkning er foretatt i henhold til veiledningen i håndbok V712:

Tabell 2-3. Veiledning for påvirkning

Påvirkning	Landskapsnivå	Kulturmiljønivå
Sterkt forringet	Splitter opp det kulturhistoriske landskapet på en slik måte at det sterkt reduserer lesbarheten og forståelsen av sammenhenger. Bidrar til å ødelegge eller sterkt redusere verdien til viktige kulturmiljø. Skaper barrierer.	Ødelegger hele eller størstedelen av kulturmiljøet. Ødelegger den viktigste (mest verdifulle) delen av miljøet. Bidrar til at miljøets funksjon blir ødelagt. Tap av svært viktige enkeltelement.
Forringet	Splitter opp det kulturhistoriske landskapet og reduserer lesbarheten. Reduserer verdien av de enkelte kulturmiljøene. Bidrar til reduserte sammenhenger.	Berører store deler av kulturmiljøet. Reduserer miljøets funksjon. Tap av viktige enkeltelement.
Noe forringet	Splitter opp det kulturhistoriske landskapet, men dette kan fortsatt fungere som ett landskap uten vesentlig tap av lesbarhet. Svekker sammenhenger og forbindelseslinjer.	Berører en mindre viktig del av kulturmiljøet. Tap av mindre viktige enkeltelement. Svekker sammenhengen.
Ingen/ubetydelig endring	Ingen påvirkning/ubetydelig endring.	Ingen påvirkning/ubetydelig endring.
Forbedret	Gjenoppretter sammenhenger der det har vært brudd og bedrer kontakten mellom kulturmiljøer. Bidrar til restaurering av viktige kulturmiljø og kulturhistoriske landskapselement. Reduserer eksisterende negativpåvirkning eller tar bort støy.	Bedrer tilstanden vesentlig ved at eksisterende negative inngrep tilbakeføres. Bidrar til restaurering av kulturmiljøer eller kulturminner. Reduserer påvirkning eller tar bort støy.

2.4.5 Vurdering av konsekvens

Konsekvensen for delområdene vurderes på en skala fra 4 minus til 4 pluss, se matrisen i figuren nedenfor. I denne matrisen utgjør verdiskalaen x-aksen, og påvirkningsskalaen y-aksen.

Figur 2-3. Konsekvensvifta. Konsekvensen for et delområde fremkommer ved å sammenstille verdien med påvirkningen som tiltaket vil medføre.

I kap. 7 er det foretatt en samlet konsekvensvurdering av alternativ Børvågen. Delområdenes konsekvensgrader oppsummeres i tabell, og samlet konsekvensgrad for alternativet angis. Den samlede konsekvensgraden er begrunnet tekstlig, slik at det kommer tydelig frem hva som ligger til grunn for vurderingen.

3 Vurdering av verdi

Verdivurderingene innledes med en historisk gjennomgang av utredningsområdet, i tråd med håndbok V712. Andøya er rikt på kulturminner fra en rekke forhistoriske og historiske perioder. Fremstillingen søker å vise markante trekk i samfunnets utvikling og hvordan dette har satt spor landskapet – med eksempler fra utredningsområdet – for å gi forståelse for inndelingen i delområder eller kulturmiljøer.

Planområdet ligger sør for Nordmela, som danner et sørvestlig hjørne av et øst-vestgående lavere morene- og myrlandskap mellom fjellplatåer i nord og sør. Den historiske gjennomgangen vil ha fokus på dette området.

3.1 Overordnet beskrivelse – Historisk bakgrunn

Tabell 3-1. Tidstabell med forhistorisk og historisk periodeinndeling. En vanlig periodeinndeling for nordligste deler av Norge er vist i høyre hjørne av tabellen. Kystlinjen av Nordland befinner seg i et grenseområde mellom sør- og nordskandinavisk steinalder og metalltid

Periode	Underperiode	Underperiode	Periode Nord-Norge
Steinalder 9500-1700 f.Kr	Eldre steinalder (Mesolitikum)	Tidligmesolitikum	9500-8000 f.Kr
		Mellommolitikum	8000-6500 f.Kr
		Senmesolitikum	6500-4000 f.Kr
	Yngre steinalder (Neolitikum)	Tidligneolitikum	4000-3400 f.Kr
		Mellomneolitikum	3400-2300 f.Kr
		Senneolitikum	2300-1700 f.Kr
Bronsealder 1700-500 f.Kr	Eldre bronsealder	1700-1100 f.Kr	
	Yngre bronsealder	1100-500 f.Kr	
Jernalder 500 f.Kr- 1030 e.Kr	Eldre jernalder	Førromersk jernalder	500 f.Kr -0
		Romertid	0-400 e.Kr
		Folkevandringstid	400-570 e.Kr
	Yngre jernalder	Merovingertid	570-800 e.Kr
		Vikingtid	800-1030 e.Kr
Historisk tid 1030 e.Kr-	Middelalder	Tidlig middelalder	1030-1130 e.Kr
		Høymiddelalder	1130-1350 e.Kr
		Senmiddelalder	1350-1536 e.Kr
	Nyere tid (Etterreformatorsk tid)	Tidlig nytid	1537-1660 e.Kr
		Eneveldet	1660-1814 e.Kr
		Unionstid	1814-1905 e.Kr
		1900-tall til nåtid	1905 e.Kr-

3.1.1 Steinalder 10 000 – 2000 f.Kr.

Iskapen som dekket Skandinavia i siste istid begynte gradvis å smelte ned for over 15 000 år siden. Nær kalvingskanten på Egga, i utkanten av iskapen, var de høyestliggende delene av Andøya trolig isfrie gjennom siste istid, og etter kort tid var selve Andøya isfri. Sentrale deler av Skandinavia var fremdeles dekket med kilometertykk is som presset jordskorpen nedover. Jordskorpen i enkelte områder av norskekysten, langs Vesterålen, Sunnmøre og på Sørlandet blant annet, ble i noen grad presset opp, på grunn av det store presset nedover lenger inne i landet.

For om lag 10.500 år siden, da iskapen hadde trukket seg inn fra kysten, men fremdeles presset den skandinaviske jordskorpen, var Andøya «vippet opp» av fastlandet innenfor, med en strandlinje som var lavere enn dagens. Teoretisk sett kan områder ned til 20 meters dyp utenfor Andøya ha vært tørt land i den første tiden etter istiden.

Issmeltingen de neste tusenårene frem til omtrent for 8500 år siden ga landheving som fremdeles pågår, men for planområdet del var havnivåstigningen som fulgte issmeltingen større. Deler av området kom under vann under den såkalte Tapes-transgresjonen, før den relative landhevingen er i gang igjen for rundt 6000 år siden.

Figur 3-1 Marin grense for 15000 år siden, da isen hadde trukket seg fra Andøya. Teoretisk strandlinje rundt Andøya for om lag 9500 år siden i midten, og lengst til høyre strandlinje etter Tapes-transgresjonen, om lag 6000 år siden (Guttormsen 1994: 30, 33, Møller 1996:6)

Menneskene som etablerte seg langs norskekysten i den eldre steinalderen, den såkalte pionerbosetningen, bosatte seg i et arktisk kyst-, skjærgård- og fjordlandskap med store matressurser; rein, marine pattedyr, fisk og fugl. De nomadiske jeger-sankergruppene forflyttet seg mellom boplasser og fangst- og jaktområder, basert på sesongmessige variasjoner i ressurstilgangen.

Det er påvist mer enn 10 000 år gamle bosetningslokaliteter i Nord-Norge. På Andøya er det imidlertid ikke påvist menneskelige spor som med sikkerhet kan sies å stamme fra eldre steinalder (Jacobsen 2003:58). Bosetningen var gjerne strandbasert, og selv om det er indikasjoner (løsfunn) av bosetning fra eldre steinalder på Andøya, må vi regne med at boplasser fra denne perioden vil være vanskelige å påvise i ytre strøk av Vesterålen og Lofoten, på grunn av de spesielle strandlinjeforskryvningene som beskrevet over. I den eldste steinalderen var havnivået lavere enn dagens, men steg gjennom eldre steinalder, og har trolig oversvømt og sluppet ned spor av menneskelig aktivitet i strandsonen. Inspirert av site-catchment analyse, en metode for å beregne fortidig befolkning ut fra funn og ressursgrunnlag, er Børvågen foreslått som en av 15 sannsynlige hovedboplasser på jeger-fiskersteinalderens Andøy, med Nordmela som en mulig hovedboplass (Guttormsen 1994:38).

Perioden 4000-2000 f.Kr. kalles gjerne yngre steinalder og kjennetegnes av at dyrehold gradvis ble tatt opp og stimulerte til fastere bosetning. Denne overgangen i erverv kjennetegner den yngre steinalderen, også kalt jordbrukssteinalderen, og er generelt mindre fremtredende jo lenger nord vi kommer. Fra yngre steinalder er det imidlertid sikre spor på Bleik og fra Åse sørover mot Skjoldehamn (Jacobsen 2003:58).

3.1.2 Tidlig metalltid 2000 f.Kr. -0

Perioden sammenfaller med bronsealder og førromersk jernalder i Sør-Skandinavia. Der blir jordbruk og dyrehold viktigere for økonomi og livsopphold, og fastere bosetning mer utbredt. Metalltet som bronsealderen har sitt navn fra var kostbart og er relativt uvanlig i det arkeologiske materialet. Det er funnet rundt 850 bronsegjenstander fra denne perioden i Norge, og andelen fra Nord-Norge er svært lav. Steinteknologi fra tidligere perioder var fremdeles svært viktig. I Sør-Skandinavia var tilgang til bronse en maktfaktor i samfunnet, og mye tyder på at kontroll med handel og distribusjon var knyttet til samfunnets øvre sosiale lag. Bildet av et mer lagdelt samfunn underbygges av monumentale gravhauger som har vært ressurskrevende å bygge. Helleristningsmotiver av skip og prosesjoner, trolig religiøse, føyer seg inn i bildet.

I løpet av tidlig metalltid ser det ut til at kystbefolkningen langs Troms og Finnmark orienterer seg mot bronsealderssamfunnet i sør, og fortsetter en utvikling av sedentær livsstil og importerer gjenstander og skikker som gravhauger etc. Befolkningen i Finnmark og innlandet er i mindre grad sedentære, og tolkes av forskere som del av en mer østlig orientert fennoskandinavisk fangstøkonomi.

Det var etablert jordbruk nord for Bømyra ved inngangen av denne perioden. Det nye jordbruket ble helst lagt til marine avsetninger, altså områder som har hevet seg over havnivå. Driftsformen var svedjebruk, avsviing av områder som dyrkes opp, men utarmes fort. Driftsformen er altså ikke så stedbunden som yngre jordbruk.

Selv om jordbruket er etablert tidlig, må vi likevel legge til grunn av heimefiske hele tiden har vært en av forutsetningene for livsopphold på Andøy, fra svært gammelt av var livet som fiskerbonde den vanlige næringsvei på Andøya.

3.1.3 Jernalder 0 – 1050 e. Kr.

Jernalderen avløser bronsealderen i Sør-Skandinavia og ettersom jern kunne utvinnes lokalt i Norge fikk denne nyvinningen langt større nytte som redskapsmateriale, og større direkte påvirkning på samfunnsutviklingen. Gjennom perioden sees gradvis en økende lagdeling av samfunnet som påbegynt i bronsealder.

Selv om enkelte stedsnavn og jordbruksområder kan spores tilbake til bronsealder, kanskje yngre steinalder, er det en utbredt oppfatning at plasskontinuitet i gårdstun oppsto i romersk jernalder (0–400 e.Kr.).

Kontinuiteten er tydelig i Nord-Norge, landsdelen hvor såkalte gårdshauger er vanlig forekommende. En gårdshaug er en avgrenset forhøyning som har bygget seg opp gjennom lang tids avsetning av bygningsrester, avfall, gjødsel og annet på samme sted, som regel med kontinuerlig bosetting oppå haugen. Hagen står gjerne i kontrast til et mer karrig jordsmonn like rundt. Nordmela var trolig etablert gård i jernalderen (Guttormsen 1994:48). Selve gårdshaugen er datert tilbake til middelalderen, men beliggenhet, navn og de mange gravhaugene ved Buskålen like nord for Nordmela viser at dette var en større gård i eldre tid. Det er også enkelte gravhauger og tufter i området rundt Nordmela, som ved Børvika.

Gjennom jernalderen kan vi regne med at antallet gårder og folketall økte. Fra midten av 500-tallet merker man et markert tilbakeslag i det arkeologiske materialet i Europa og sørlige deler av Skandinavia. I for eksempel Rogaland legges en rekke gårder øde i andre halvdel av 500-tallet. Dette

skyldes trolig i hovedsak en klimaforverring med den påfølgende justinianske pesten, som har klare paralleller i Europa til svartedauen nesten et årtusen senere. Skillet er ikke tydelig i Nord-Norge, noe som trolig har sammenheng med at gårdsdrift og korndyrking var mindre viktig del av det totale næringsgrunnlaget.

I Norge, særlig langs kysten var sjøen hele tiden den sentrale ferdselsåren, fra steinalderens skinnbåter til jernalderens klinkbygde båttyper. Ferdsel over land gikk i stor grad langs far og stier som ble til gjennom bruk. Enkelte steder er slike ferdselsårer tydelige i terrenget som hulveger. Slike hulveger kan strekke seg langt tilbake i jernalder, og i Gulatingsloven fra vikingtiden, blir det slått fast at vegene skal ligge som de har gjort siden fordums tid.

Andøya kan ha vært en form for høvdingdømme eller politisk enhet, eller en sentral del av et sådant, allerede tilbake i eldre jernalder. En indikasjon på dette er det ringformede tunanlegget på Åse på østsiden av Andøya. Vi kjenner nå omtrent 30 slike anlegg langs norskekysten, med konsentrasjoner på Jæren og Vestfjorden, hvorav Åse og Bjarkøy er de to nordligste av sistnevnte. Slike tun har vært tolket som en slags forlegning for en hird eller sentralsamling. I senere år har de også vært tolket som en form for representasjonsting. Tunet på Åse har dateringer tilbake til 200-tallet. I yngre jernalder er det flere indikasjoner på at Andøyaområdet har vært en politisk enhet, et bilde som også skisses i sagalitteraturen, og da i sammenheng med Bjarkøyætten.

Vikingtiden avslutter jernalderen og er på mange måter en brytningstid. Vikenområdet i Sør-Norge er tidvis under dansk overherredømme, men et norsk kongedømme utvikles og etableres gjennom perioden, og kristendommen er innført ved slutten av perioden. Gjennom vikingtiden trer det også frem et klart bilde av nordnorske høvdinge som styrte handel sørover, og også produserte tørrfisk for eksport. Bjarkøy like øst for Andøya peker seg ut som et maktsenter i så henseende.

3.1.4 Middelalder 1050 – 1537 e. Kr.

Gjennom middelalderen er Norge en integrert del av det kristne Europa, med egen statsadministrasjon og underlagt en felleseuropeisk administrasjon gjennom den katolske kirken. I motsetning til tidligere perioder er middelalderen en historisk periode i den forstand at vi nå har et visst skriftlig kildetilfang å tolke samfunn og hendelser ut fra. Overklassen, kongemakt, velstående bønder og kirkens institusjoner kan nå identifiseres i ulik grad til gårder og eiendommer.

Gjennom hele middelalderen var det tekniske nivået i jordbruket svakt og produktiviteten liten. Bosetningen spredte seg utover det som i dag er dyrka mark i bygdene. I tillegg til korndyrking og husdyrhold, benyttet man seg også av ressursene skogen og myrene kunne tilby. Skogen gav viktige produkter som treverk til bygninger, båter, kull- og tjæreproduksjon, samt myrmalm for jernproduksjon.

Allerede fra 1000-tallet var imidlertid tørrfisk Norges viktigste eksportvare, og kongemakten stimulerte til økt tørrfiskproduksjon. Kong Magnus Erlingsson lot det bygge rorbuer i Lofoten i 1120. Mye av tørrfiskhandelen gikk nok allerede via Bergen som stapelplass, men på 1200-tallet ga kong Håkon Håkonsson Bergen monopol på handelen nordfra. Fra sent 1300-tall hadde hanseatene kontroll over denne handelen fra Bergen, og byens monopol varte like til 1715.

Rundt 1300 sammentreffer en krise i jordbruket med klimaforverring og folkeveksten stopper opp, trolig med nærmere en halv million mennesker i Norge. Svartedauen fra midten av 1300-tallet gir en sterk befolkningsreduksjon. På Andøya ble noe over 50% av gårdene lagt øde, dette er likevel et litt lavere tall enn for store deler av Vesterålen.

På 1500-tallet er mer enn 90 % av gårdene i Andenes len krongods, et usedvanlig høyt tall som tolkes til at kongemakten i løpet av middelalderen fratok lokale høvdinge makten i dette området, kanskje allerede i vikingtid. Dette kan ha sammenheng med den mektige Bjarkøyættens opposisjon mot kongemaktens etablering. Bjarkøyætten forbindes også med skatlegging av finner eller samer. Ut fra skriftlige kilder, stedsnavn og samiske boplasser kan vi tro at samisk bosetning var etablert på Andøya på 1500-tallet, men trolig også tidligere i middelalder.

3.1.5 Tidlig nytid og eneveldet 1537 – 1814

1500-tallet var en vekstperiode for Andøy. Andenes var et stort fiskevær, her hadde også hollendere hvalfangststasjon. I bergensfarten ser det ut til at jektene fra Andøya var større og fraktet mer enn gjennomsnittet. Utenom Andenes er det fra Nordmela det er dokumentert noen av de høyeste skattebetalingene fra Andøy på 1500- og 1600-tallet. På Nordmela var det jekteleie nevnt fra 1521.

I løpet av 1600-tallet er folketallet i Norge igjen på samme nivå som ved inngangen av svartedauen omtrent 300 år tidligere. Ødegårder er tatt opp igjen, og videre nyrydning har gjerne form av husmannsbruk i mer perifere områder for jordbruk. På Andøya er det imidlertid nedgangstider fra midten av 1600-tallet, noe som forsterkes av den lille istid på 1700-tallet, som rammer Nord-Norge hardere enn sørligere deler av landet. Krisen ble forsterket for store deler av Nord-Norge gjennom økende kornpriser fra Bergen. Dette stimulerte pomorhandelen fra midten av 1700-tallet. Sommerfisker som ikke ble sendt sørover, men ble byttet mot rug og nyttevarer med pomorer som seilte fra Kvitsjøen.

Den samiske bosetningen er knapt nevnt i skriftlige kilder og skattelister, men dette skyldes trolig en mindre skattbar livsform med lite eiendom, delvis sedentær med svedjebruk, dyredrift og fiske. Det er opplysninger om samisk reindrift på Andøya på 1700-tallet, og en Peder Andersen Finn fisket fra Børvågen i 1742 for en Trondheimsborger.

3.1.6 1800-tallet til nåtid

I løpet av 1800-tallet vokser befolkningen igjen på Andøya, særlig knyttet til perioder med godt fiske, som storsildtida fra slutten av 1860-årene. På Nordmela bodde det 5-6 familier før 1860, rundt 1900 ca 20, og rundt 1950 nærmere 50 familier.

Pomorhandelen økte frem mot slutten av 1800-tallet, fra 1830-årene var også Vesterålen og Lofoten direkte del av russehandelen. Handelen var til tider livsviktig for en rekke samfunn i Nord-Norge. Rundt 1900 var Russland Norges fjerde viktigste handelspartner, men handelen fikk en brå avslutning med den russiske revolusjonen i 1917.

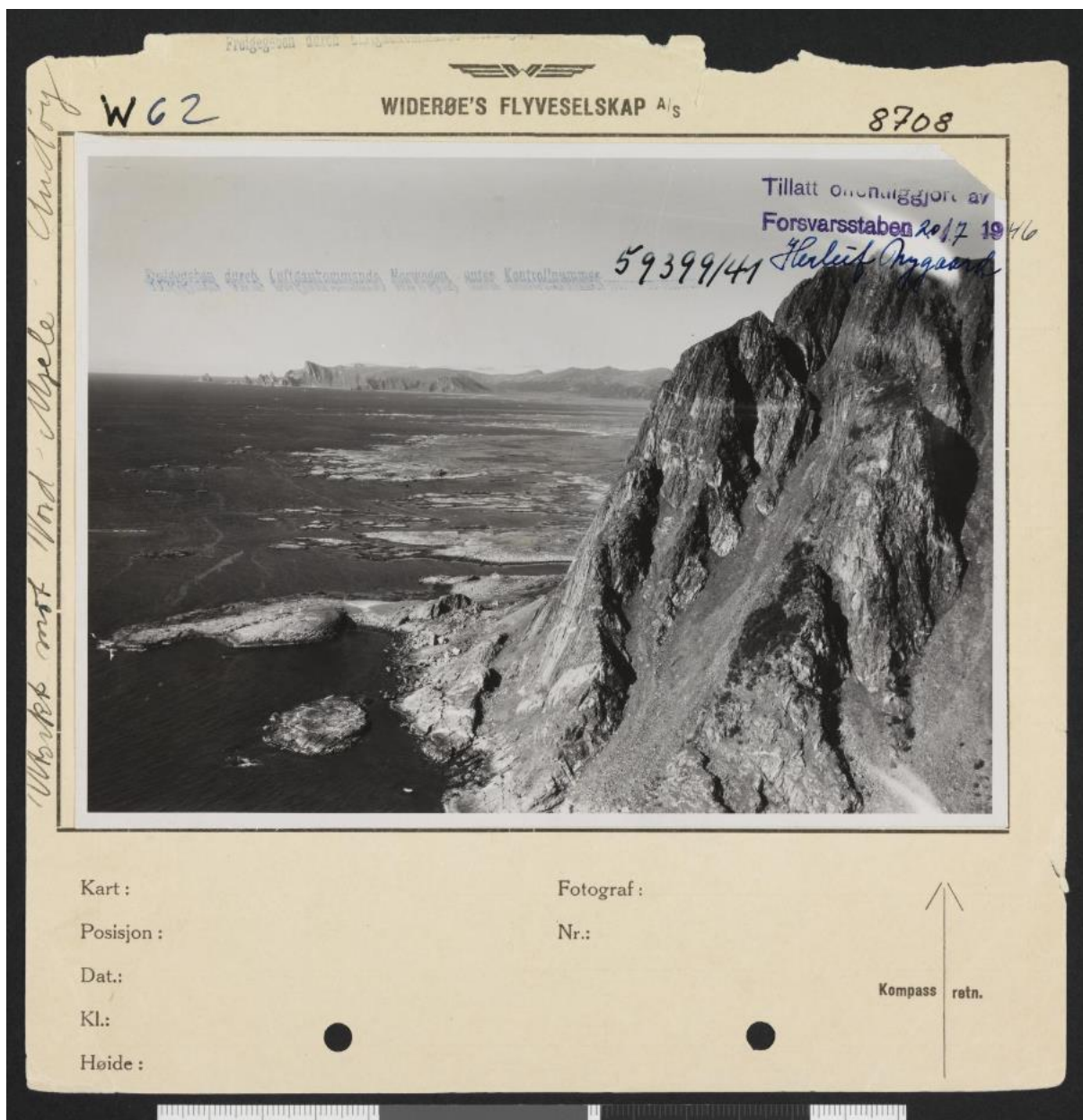
Fisket var viktig, og i vekstperiodene ble fisket fra Nordmela supplert med utrorshavner som Børvågen, Litlelandsvika og Leirvika. I slike perioder økte også folketallet. Fiskerne fra Nordmela var foregangsmenn i overgangen til større fartøy med dekk og motor, og fisket ble konsentrert fra selve Nordmela som også hadde fiskemottak fra 1870. Fra denne tiden fikk man flere fellesfunksjoner som poståpneri, butikk og skolested. Tross relativt dårlige havneforhold fikk man ikke startet molobygging på Nordmela før på 1950-tallet. Først i 1974 sto yttermoloen ferdig.

Figur 3-2 Til venstre en nordlandsbåt fra før 1907. Slike kunne brukes fra Børvågen og andre utrorshavner. Til høyre Varholmen av Nordmela fra 1926. Motoriserte fiskefartøy med dekk hadde større rekkevidde, men kunne ikke trekkes på land eller legges til strandvorrer på samme måte som nordlandsbåtene (Digitalt Museum / Borgos 2008:384)

Det var korndyrking og dyrehold på Nordmela, men landskyldkommisjonen i 1723 vurderte Nordmela som uviss til korndyrking, kornet rakk ikke alltid å modnes i løpet av sesongen. Nye tun med tradisjonelle teigkrekker ble lagt til i takt med folkevekst, men i løpet av 1900-tallet ble mye av den gamle innmarka nedbygd frem til de siste brukene ble lagt ned rundt 1970.

Det er registrert flere gamle veifar rundt Nordmela, men ferdsel til lands på Andøya i eldre tid blir beskrevet som ubekvem og vanskelig (Jacobsen 2003). Nordmela fikk veg over til Myre på østsiden av Andøy i 1926. Vegen sørover forbi Børra til Næss ble åpnet i 1975.

Figur 3-3 Utsikt langs fjellet Børra nordover mot Nordmela. Bildet viser flere delområder som er nærmere beskrevet i det følgende. Neset i forgrunnen er Børhella, innenfor denne skimtes steinformasjonen Bukkekjerka med Reisekjerringa i forgrunnen. Børvågen går inn bak Børra, like foran Børvågeneset, opprinnelig kalt Hamneneset. Selve Nordmela er et stykke bak i bildet, lengst bak skimtes fjellene nord på Andøy (Widerøe 1936-37)

Figur 3-4 Sørligste del av planområdet med fjellet Børra i bakgrunnen. I forgrunnen er Børvågneset med spor av tufter, foran selve Børvågen med en rekke båtstøer. Børhella ute til høyre har en verneverdig fyrlykt. Innenfor ligger den samiske tradisjonslokalisiteten Bukkekjerka, og ved foten av Børra ligger Lapphola, en gammel oppsamlingsplass for rein

3.2 Delområder

Plan- og influensområdet er delt inn i delområder som beskrives nærmere i det følgende. Beskrivelsen starter fra sør.

3.2.1 Delområde A – Børhella

I 1896 ble det satt opp to overrettlykter ved Børvågen, den ene på Børhella, den andre ved Lapphola. Børvågen nedre fyrlykt står fremdeles. Som trekledd lite fyrhus, opprinnelig med oljelykt, representerer den en type fyr som er sjeldne på landsbasis. Funksjon ble overtatt av Børhella fyrlykt like ved i 1997.

Børhella nedre fyrlykt er vurdert til verneklasse 2 i Landsverneplan for maritim infrastruktur. Verneklasse 1 tar sikte på fredning, verneklasse 2 angir internt vern innen sektoren med sikte på bevaring gjennom plan og bygningsloven

Verdivurdering: Lykten er definert som verneverdig i landsverneplan og lykttypen er i dag sjelden. Børhella vurderes til **middels til stor verdi**

Figur 3-5. Til venstre Fyrhuset på Børhella med «oljehuset». Til høyre Børhella sett fra Bukkekjerka, med den nye fyrlykta, fyrhuset og «oljehuset» (Foto til venstre: Steinar Skaar/Statens vegvesen <https://www.nasjonaleturistveger.no/>)

3.2.2 Delområde B – Bukkekjerka

Delområdet omfatter en automatisk fredet gravhaug fra jernalderen (ID 138030), og offerplassen Bukkekjerka (ID138046), en samisk tradisjonslokalitet som også er automatisk fredet. Det knytter seg en rekke tradisjoner og fortellinger til stedet, og avgrensning av miljøet er satt for å omfatte disse.

Navnet Bukkekjerka skal komme av samisk *bokhi* og *gierge*, i betydningen kløft og stein, som er en passende beskrivelse på naturformasjonen. Like nord for Bukkekjerka lå Sølvhella, Gullhella, Pengsteinen, etter tradisjonen skal samene ha ofret her. Veggen går i dag her. Bukkekjerka danner også en hule ned mot sjøen. Her er et hvitt punkt i berget, nyttet som med i kveitefisket. Ved dette medet skal samer også ha ofret deler av fisken.

Like sør for Bukkekjerka står formasjonen Ressekjerringa. Formasjonen danner bakgrunnen for et sagn om en forsteinet trollkjerring. Man kan skimte ansiktet i dag, og en ytterligere stein i bakkant er sekken hun bar på ifølge sagnet. Videre sør ligger noen jettegryter tolket som kokegropen for jetter/troll som Ressekjerringa. Noen striper i fjellet er kalt Ressesporet, etter tradisjonen om spor av en rise på ski. Disse tradisjonslokalitetene er ikke fredede, men her inkludert i kulturmiljøet som del av en allsidig kultisk lokalitet.

Trolig har fornorskingen Bukkekjerka gitt opphav for en mistolkning, det er satt opp et kors her, og holdt friluftsgudstjenester. I et kulturhistorisk perspektiv er dette interessant som en ytterligere religiøs tilføyelse til kultlokaliteten.

Fv974 gjennom området er del av nasjonal turistveg Andøya. Det er laget rasteplass og utsiktspunkt på Bukkekjerka.

Verdivurdering: Området har to automatisk fredede kulturminner i form av gravhaug og samisk offersted. Videre er det en rekke tradisjoner og lokaliteter i delområdet knyttet til sagn. Bukkekjerka er også brukt til friluftsgudstjeneste. Delområdet har spor av religionsutøvelse og forestillinger fra norrøn, samisk og kristen religion, samt forestillinger fra folketroen. Delområdet er vurdert til **stor verdi**

Figur 3-6 Bukkekjerka sett fra luften med ny parkeringsplass, og Bukkekjerka sett fra veien nordfra, før bygging av ny parkeringsplass. I kanten av vegfylling ligger en gravhaug fra jernalder. Under sees Bukkekjerka fra sør, her er kors og stedet hvor det holdes friluftsgudstjeneste. Litt lenger sør stirrer Ressekjerringa ut mot havet (Foto øverst til høyre fra SVV/Morfeus 2010, øvrige er Norconsult)

3.2.3 Delområde C – Lapphola

Lapphola er en automatisk fredet lokalitet bestående av gjeddi – et steingjerde, hustuft og kjølegrop/kjøleplass. Brødrene Jo og Guttorm Omna hadde rein i området, og Lapphola var en høvelig samlingsplass (Johansen udat:4). Det er usikkert om lokaliteten har sammenheng med Børvågen, hvor det ble drevet fiske også av samer.

Den øvre av overrettlyktene (se Børhella) skal opprinnelig ha stått i dette området.

Verdivurdering. Kulturminnene er automatisk fredede, delområdet vurderes til **middels til stor verdi**

Figur 3-7 Lapphola, til høyre markert i Askeladden

3.2.4 Delområde D – Børvågen

Delområdet dekker Børvågen og neset nord for denne, her kalt Børvåneset. Som andre navn i området er de utledet av fjellet Børra like ved. På Børvåneset er det automatisk fredede kulturminner i form av tufter, norske og samiske. På nordsiden er det flere spor av bruk av fjøren i nyere tid, i Børvågen er det flere nausttufter. Bukta nord for Børvåneset har trolig utgjort en nordre havn, østover mot Hamnneset. Dette er etter kartverkets betegnelse. Hamnneset har trolig opprinnelig betegnet Børvåneset, slik er det også brukt i lokalhistoriske kilder. Området er her vurdert samlet som et kulturmiljø med stor tidsdybde, knyttet til bruk av sjøen.

Tabell 3-2 Kulturminner i delområdet jf. Askeladden

Lokalitet	Beskrivelse	Datering	Vernestatus
ID 247744	Tre tufter, uklart markerte.	Steinalder	Automatisk fredet
ID 47670	Fem mindre tufter, uklart markerte.	Førreformatorisk tid	Automatisk fredet
ID 37640	Fire hustufter, samt grensesteiner.	Etterreformatorisk tid	Automatisk fredet
ID 8301	Like sør for vegen ligger to tufter.	Etterreformatorisk tid	Automatisk fredet
ID 37639	Like nord for veien. Tuft.	Etterreformatorisk tid	Automatisk fredet
ID 138355	19 båtstøer. Synlige i terrenget som to vorrer med om lag fem meter avstand for opptrekk av båt.	Etterreformatorisk tid	Uavklart
ID 247746	Tre tufter	1900-tallet	Ikke fredet

ID 8302	Tre tufter	1900-tallet	Ikke fredet
ID 57004	Tuft fra nyere tid. Skal stamme fra saltehus for sild	1900-tallet, 2. halvdel	Ikke fredet
Videre viste Tromsø museums marinarkeologiske registrering at det er tre båtopptrekk på nordsiden av Børvågneset. Her er også førtøyningsgods, samt på to holmer like nord for neset.			

Figur 3-8 Børvågen som vist i Askeladden med kulturminnelokaliteter. I tillegg er Tromsø Museums registreringer markert med ringe for førtøyningsgods, og røde piler for båtopptrekk.

Oppsummert er det tre tufter som skal regnes som fra steinalderen. Ytterligere tufter som er fredet skal forstås som samiske, og ikke-fredede tufter er fra nyere tid (Stine Melsæther, Nordland fylkeskommune, pers med 2019.02.21). Videre kommer 19 båtopptrekk i Børvågen, 16 ble gjenfunnet ved Tromsø Museums marinarkeologiske registrering. Det er også 3 båtopptrekk på nordsiden av neset. Her er også fire førtøyningsringer.

Børvågneset var trolig i bruk i steinalderen. Børvågen er lansert som så i bygdeboka ut fra site-catchment analysis, men dette er en teoretisk beregning. Teorien er bekreftet ut fra at tre tufter er datert til steinalder (ID 247744). Det er påvist flintbiter utenfor tuftene, men koblingen mellom tufter og flint, og dermed dateringen til steinalder, fremstår som usikker. Ingen av kulturminnene er satt i direkte forbindelse med jernalder, men at området var i bruk i perioden er ikke usannsynlig med tanke på gravhaugen i delområde 2, ved Bukkekjerka.

Flere tufter på neset er tolket som samiske, uten nærmere tidsangivelse enn eldre en 1917. Fra skriftlige kilder kjenner vi til en at en Peder Andersen Finn var ansatt av en Trondheimsborger til å fiske fra Børvågen i 1742.

Ellers er det flere tufter som er etterreformatoriske. Trolig var det husmenn under Nordmela i Børvågen på 1600-tallet, men først på 1700-tallet er husmennenes plasser spesifisert i kildene. Børvågen var da husmannsplass frem til i alle fall 1770-årene.

På midten av 1700-tallet tok fisket seg opp og Børvågen var rorvær. Havna var bedre og veien ut til fisket kortere enn andre steder. Slike periodevise oppsving medførte ikke nødvendigvis bosetning.

Under innsiget av storsild på 1860-årene ble Børvågen et fiskevær uten fast bosetning, men med en rekke brygger, buer, og salteri. Det er også opplysninger om bakeri og brennevinshandel. Silden forsvant brått i 1875 og store deler av anleggene ble ødelagt i storm i 1879. Mot slutten av århundret var det noe torskefiske fra Børvågen som tok seg opp fra 1905. Rundt denne tiden begynte fiskere med motoriserte fartøy med dekk. Disse kunne ikke dras på land i Børvågen slik som nordlandsbåtene. Fortøyningsgodset nord på neset kan kanskje settes i sammenheng med slike fartøy. I 1916 var fiskevirksomheten fra Børvika i store trekk over. Med motoriserte fartøy var avstand til fiskeplasser mindre viktig, og flere fiskere reiste direkte fra Nordmela (Borgos 2008:404,438)

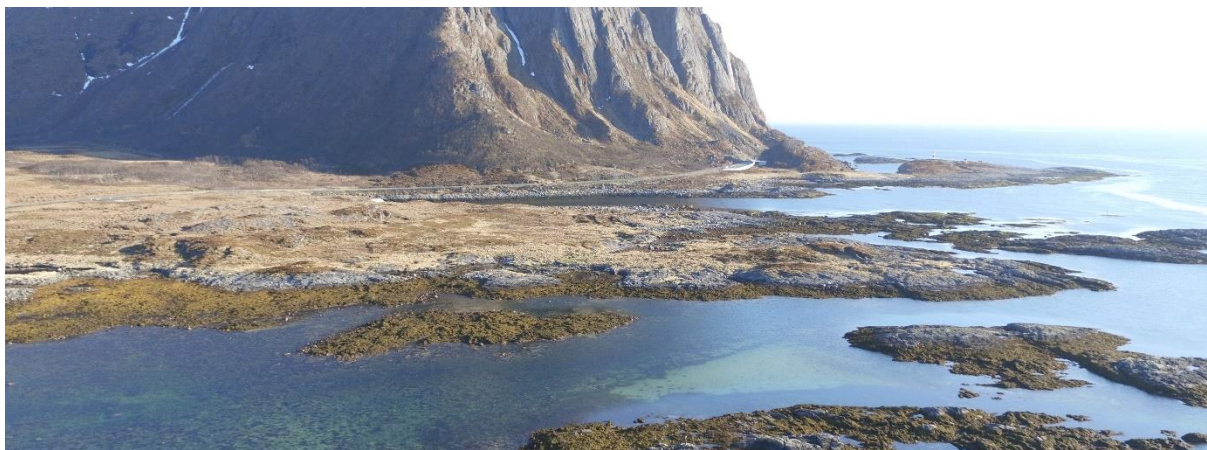
De tydeligste sporene etter fiskeriet er en rekke båtstøer i Børvågen. Støene består av to vorrer med om lag 5 meter avstand, og var fundament for brygge og båttopptrekk for nordlandsbåter. At området var mindre egnet for større fartøy, både på grunn av havneforhold og innseiling, kommer tydelig frem til losbeskrivelsene.

I den norske lods fra 1870 og 1885, altså under storsildfisket, skildres følgende: «Den hele Vestkyst av Andø er, som Kartet viser, uden Havne og aldeles utilgjengelig for fartøyer» (1870:97, 1885:112).

Beskrivelsene er endret i 1924. Ved «Børevågen er anløp av lokalskibene, når været tillater det. Inn til Børevågen må det styres etter overrettlyktene», «Det er ingen havn – småbåter ligger best helt inne på kjeila; men snaget må passeres med forsiktighet; der er fortøyningsringer» (1924:165).

Verdivurdering: De tydeligste sporene i dette miljøet er vorrene i Børvågen etter storsildfisket på andre halvdel av 1800-tallet til tidlig på 1900-tallet. Nord for og nord på Børvågsneset er det også fortøyningsgods fra denne perioden. På land er det en rekke tufter. Flere av disse er fra 1900-tallet, men andre etterreformatoriske tufter har status som automatisk fredet og må da være knyttet til samisk bruk av området. Det er tre tufter som er tolket å være fra steinalder. (Det er noe uklart mellom fylkeskommune og sameting om hvilke kulturminner som faller inn under hverandres ansvarsområde,) men det fremstår likevel klart at dette er et sjøbruksmiljø med stor tidsdybde, med forhistoriske, samiske og nyere tids kulturminner. Delområdet vurderes til **stor verdi**

Figur 3-9 Børvågneset, eller det gamle Hamnneset midt i bildet. På dette neset er det en rekke tufter, mange svært utydelige. Selve Børvågen er like i bakkant av neset. I forgrunnen ser vi området med fortøyningsringer, den «nordre havnen»

Figur 3-10 Børvågen, de gamle vorrene danner et taggete inntrykk av strandlinjen

Figur 3-11 Område med tufter, til høyre en av fortøyningsboltene

3.2.5 Delområde E – Melavatnet

Samisk teltboplass (ID 143978). Ytterligere opplysninger savnes i Askeladden. Området er i dag delvis sanddekket, brukt som bål plass.

Lokaliteten ble påvist i 1993 i forbindelse med arbeid for Andøy bygdebok, og opplysningene om denne er lagt inn i Askeladden som fredet på et senere tidspunkt.

Hvis markeringen i Askeladden er korrekt er plassen i senere tid grusdekket og fungerer i dag som bobilplass.

Telt plassen ble ikke gjenfunnet ved sametingets befarings i august 2017. Sametingets Sissel Bakke kunne i telefon av 4. mars 2019 bekrefte at teltringen ikke er gjenfunnet og at Sametinget vurderer lokaliteten som tapt.

Området er her inkludert som miljø av kulturhistorisk interesse som samisk bosted, men ettersom de fysiske sporene er tapt er verdivurderingen lav.

Vurdering: Delområdet vurderes til **noe verdi**

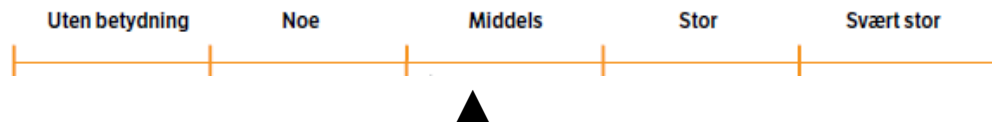

Figur 3-12. Spor av telt plassen er ikke synlige i dag

3.2.6 Delområde F – Litelandsvika

Tuft fra forhistorisk tid. Tuften er påvist av Helge Guttormsen og lansert som jernaldergård (Bygdebok bd.1, 64). Han fant flere tufter i umiddelbar nærhet, men disse er ikke senere gjenfunnet. Hustuften er rektangulær, lite tydelig i terrenget, og gressbevakst. Tufta har ikke veggvoller, bare et gulv som er oppbygd, og måler 3x 5 meter. Det er bruddstein i dagen i gulv og vegg.

Vurdering. Dette er en av en rekke tufter påvist gjennom arbeidet med bygdeboka. Slik sett er de vanlig forekommende, og denne er ikke i sammenheng med andre strukturer. Verdi vurderes til **middels**

Figur 3-13 Hustuften ligger nederst i venstre hjørne av bildet

3.2.7 Delområde G – Lillelandsvika gravhaug

Gravminnet er lagt på toppen av lyngbevakst knaus, praksisen er ikke uvanlig, en utnyttet terrenget for å gjøre gravminnet mer visuelt dominerende. Selve gravhaugen var opprinnelig oval, nå med et rettvisklet hjørne i sør, mens resten er rund. Klart markert og tydelig i terrenget. Gravens tverrmål er 11 meter. Bygd av torv og noe rundkamp.

Vurdering. Automatisk fredet kulturminne fra jernalderen. Plassering på en naturlig haug gjør den visuelt slående og bidrar til opplevelsesverdi. Verdi vurderes til **stor**

Figur 3-14 Gravhaugen, til venstre sett fra vegen

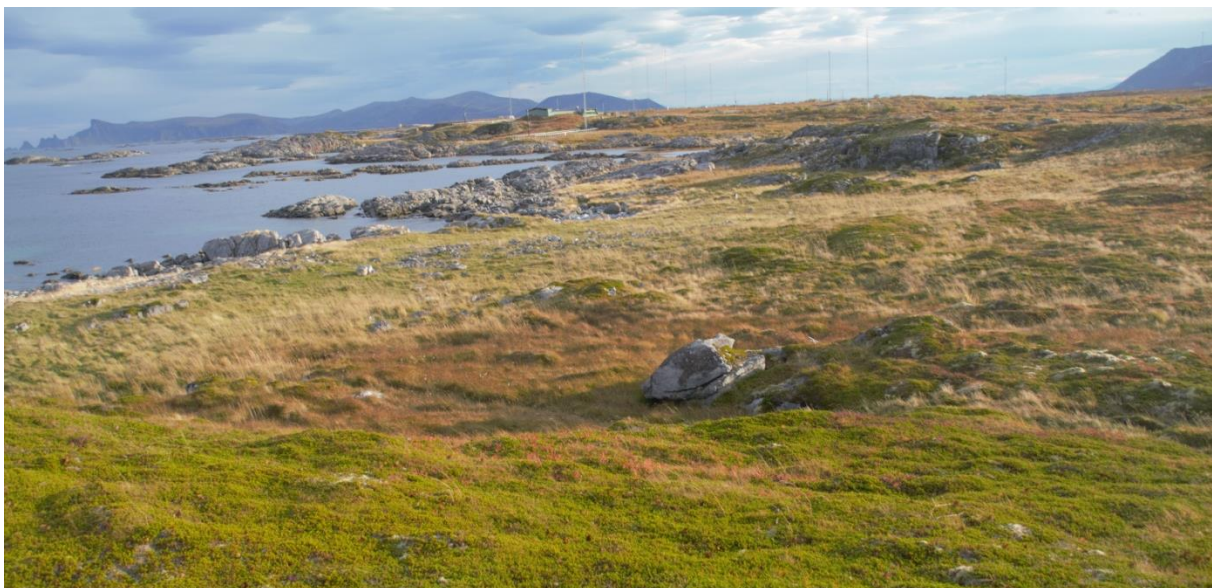
3.2.8 Delområde H – Leirvika

På nordsiden av Leirvika er det påvist to hustuffer. Den nordligste (ID 8305) av dem er automatisk fredet, oppgitt å være fra nyere tid. Tuften er rektangulær, 7 x 5 meter. Om lag 60 meter sørøst for denne ligger en ytterligere tuft (ID 37641) av samme tørrelse. Tuftene er markert som automatisk fredet, men fra etterreformatorsk tid, denne kombinasjonen peker som regel på samisk bruk.

På sørsiden av bukta er lokaliteten ID 48202. Lokalitetens vernestatus er uavklart, men registrert i 1993, under arbeidet med Andøy Bygdebok. Lokaliteten skal omfatte en gravhaug, to hustuffer og en teltring, med antatte dateringer fra jernalder og middelalder.

Ifølge bygdeboken har Leirvika nokså sikkert hatt bosetning i forhistorisk tid. På 1800-tallet var området bosatt under de rike fiskeperiodene, folketellingen i 1875 nevner to samiske familier og en rogalending (Borgos 2008:404-405).

Vurdering. Verneverdiene er noe uklare, men som Børvågen var Leirvika en utrorshavn, men i mye mindre skala. Verdi vurderes til **middels**

Figur 3-15 Leirvika. I forgrunnen område med uavklarte kulturminner, i bakkant er det to påviste tufter på nordsiden av Leirvika

3.2.9 Delområde I – Nordmela

Delområdet omfatter fiskeværet Nordmela. Her er det gårdshaug fra middelalderen og jekteleie fra 1500-tallet. Her er også et velbevart naust fra storsildtiden, samt flere SEFRAK-registrerte bygninger, 37 totalt.

Som Børvågen er også Nordmela antatt som boplass i steinalderen. Det er imidlertid først fra jernalderen at det foreligger er klare bosetningsspor på Nordmela. Disse ligger noe over en kilometer vest for dagens bosetning, like nord for Hektoelva ved Buskålen. Her er det registrert 25 gravhauger og røyser, i tillegg til et høyere antall usikre graver helt nord på Lamberstøya. Videre er det registrert 6 gravminner og noen tufter på Eggøya, en kilometer nord for fiskeværet.

Senest i middelalder ser imidlertid bosetningen ut til å ha konsentrert seg på selve Nordmela. Gårdshaugen på Nordmela fremstår i dag som en førhøyning i terrenget, noe over 60 meter lang og 50 meter bred. Fasongen er uklar og det har vært tatt ut masse fra haugen. Gjenstander funnet i haugen, fiskesøkke, beinkam, terning m.m. er levert inn til Tromsø museum (Ts. 3385). Haugen er automatisk fredet, det står i dag en trafo på den.

Skriftlige kilder nevner jekteleiet på Nordmela tilbake til 1521, en vik i vestre del av delområdet heter Jektvika. Vi kan regne med at det har vært jordbruk og gårdsdrift på Nordmela siden jernalderen, og gården var trolig i bruk gjennom svartedauen. På 1800-tallet hadde Nordmela fem gårdsparter, men antallet økte sterkt siden 1865. Dette har sammenheng med gode fiskeperioder, for hver slik økte bosetningen på Nordmela. I 1870 hadde Nordmela ei stor fiskeflåte og over 50 fiskere, men en del av disse fisket nok fra steder som Børvågen og andre plasser man kunne dra i land en nordlandsbåt. Fra tidlig tid har man brukt havner som Børvågen med kortest veg til fiskeplassene, men med motoriserte fartøy fra begynnelsen på 1900-tallet foregikk stadig mer av fisket fra selve Nordmela, selv om havneforholdene ikke var optimale. Den norske los skildrer havneforholdene som dårlige, selv om det er poståpneri, handelssted og telefon her, og påpeker at indreleia, altså langs Andøya sørover mot Børvågen og nordover mot Skogsvoll kun må benyttes av lokalkjente (Los 1924:165-166). Med flere fiskemottak på Nordmela og større båter ble det satt frem krav om molo. Den ble imidlertid ikke påbegynt før 1958.

Anton Persa-naustet fra ca 1870 er et viktig kulturminne fra eldre fiskeri. Det ble bygget rundt 1870 og modernisert med egnerbu rundt 1910 da motorbåter ble tatt i bruk. Fasade i stein med delvis låvepanel, tekket med torv og never. Trolig det eneste gjenstående steinnaustet i kommunen. I kommunens kulturminneplan er dette SEFRAK-registrerte naustet foreslått til hensynssone bevaring ved rullering av KPA.

Kulturminneplanen nevner ytterligere 6 bygninger på Nordmela som interessante, men uten nærmere beskrivelser. Tre våningshus fra 1855, 1872 og 1885, et stabbur fra 1877 – tidligere rorbu, et uthus fra 1872, og en fjøs fra 1873-76. Sistnevnte er et privatmuseum, Pettersen-gården. Samtlige er nok blant de SEFRAK-registrerte bygningene på Nordmela. Det er 37 SEFRAK-registreringer på Nordmela, i overveiende grad hus fra etter 1850, men også noen eldre hus, samt tufter.

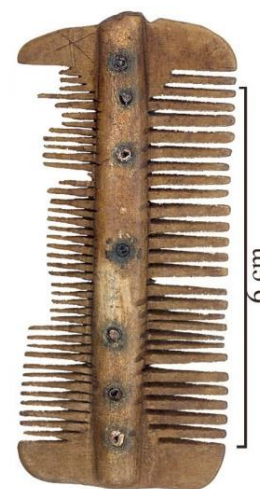
Utover disse bygningene nevner planen også Fristad forsamlingshus, et baptistbedehus fra 1918, samt kirkegården på Nordmela, beskrevet med et «ødselig preg».

Verdivurdering. Nordmela fremstår som et fiskevær med bevarte spor av tidligere jordbruk og eldre bebyggelse. En av bygningene er inkludert i kommunens kulturminneplan, og i delområdet er det et automatisk fredet kulturminne i form av en gårdshaug. Miljøet viser et fiskevær med lang historie, men samlet fremstår miljøet med noe redusert autentisitet. Miljøet er vurdert til **middels verdi**

Figur 3-16 Utsnitt fra Nordmela ca 1920 (Borgos 2008:382)

Figur 3-17 Gårdshaugen på Nordmela til venstre for huset i midten, i 1976. Til høyre en kam av middelaldersk type, funnet i gårdshaugen (Geir Paulsrud/Tromsø museum, Tromsø museum)

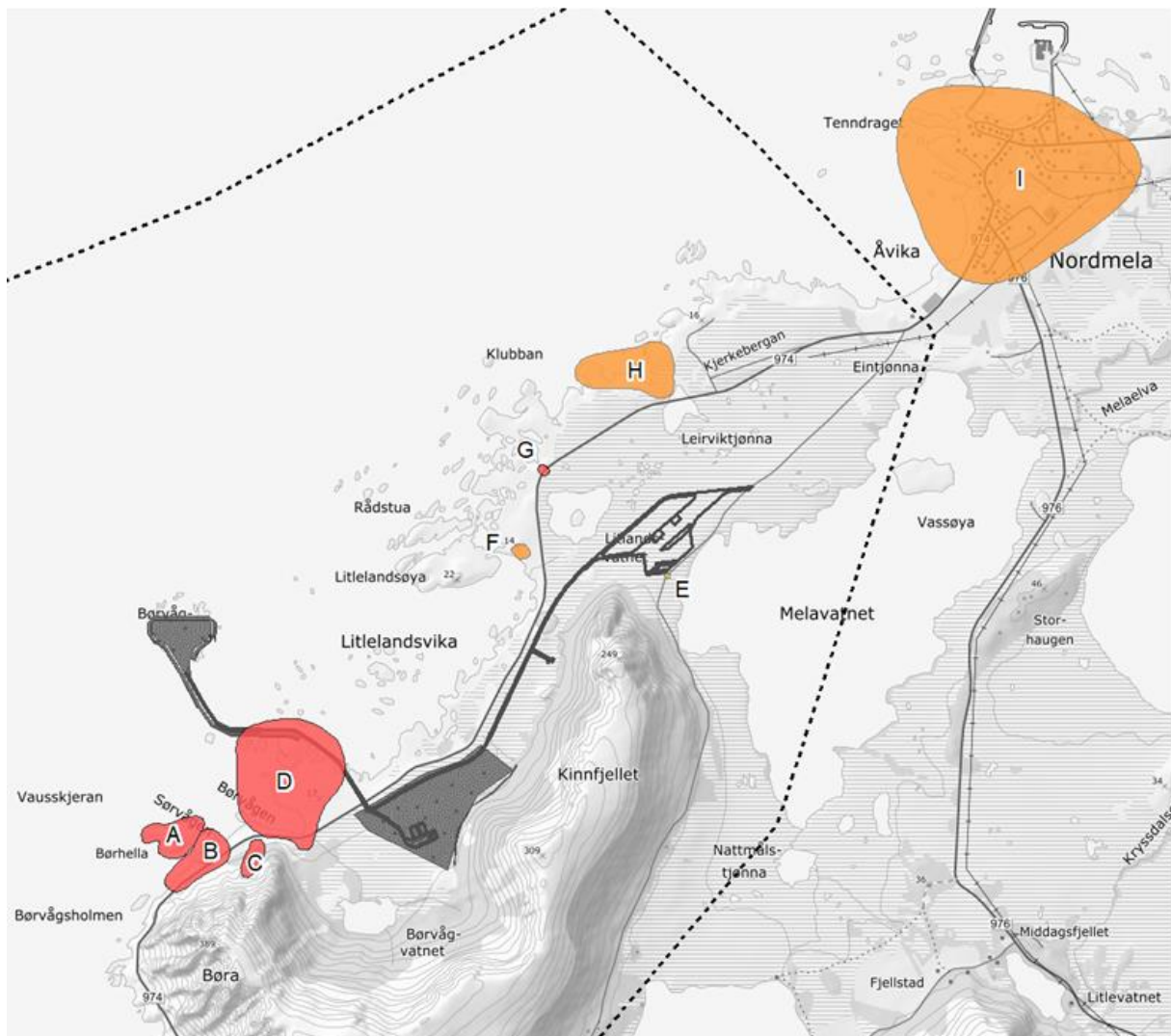
Figur 3-18 Nordmela 1934-34 på vestsiden av Andøy. Bakover ser vi Andmyran før Andfjorden som går langs Andøys østside. Bakerst skimter vi Senja. Til venstre for bebyggelsen er havneområdet med naust og brygger. Bukten som skjærer inn til høyre for havnen er Jektvika (Widerøe 1936-37)

Figur 3-19 Anton Persa-naustet til venstre. Til høyre utsnitt av havneområdet i 1935-37. Anton Persa—naustet er bevart, men havnen er i dag utdypet og beskyttet av molo (Kulturminneplan XXX:43, Widerøe 1936-37)

3.2.10 Delområder oppsummering

Det er definert 9 delområder som kulturmiljø i undersøkelsesområdet. De høyeste verdiene er konsentrert i sør. En oversikt over delområdene er vist i Figur 3-20 og oppsummert i Tabell 2-1.

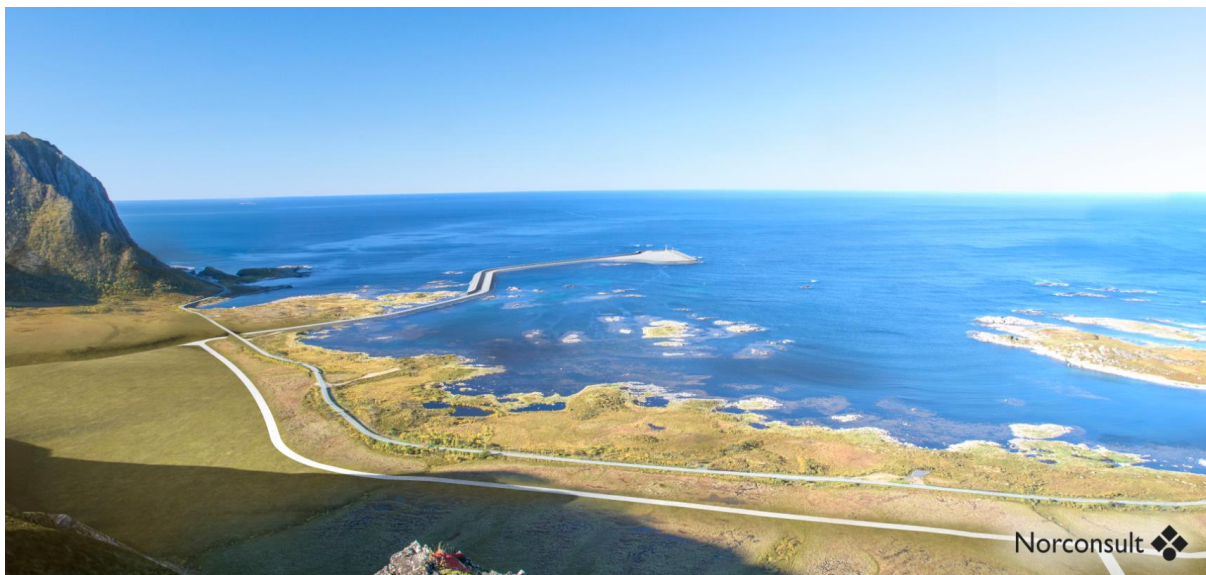
Figur 3-20 Oversikt over definerte delområder, kulturmiljøer i utredningsområdet (merk at delområde A og C har middels til stor verdi)

Tabell 3-3. Oppsummering av verdier

Delområde	Beskrivelse	Verdi
Delområde A	Børhella, fyrlykt klasse 2	Middels til stor
Delområde B	Bukkekerka	Stor
Delområde C	Lapphola	Middels til stor
Delområde D	Børvågen	Stor
Delområde E	Melavatnet	Noe
Delområde F	Litelandsvika	Middels
Delområde G	Lillelandsvika gravhaug	Stor
Delområde H	Leirvika	Middels
Delområde I	Nordmela	Middels

4 Vurdering av påvirkning og konsekvens

Tiltaket er planlagt med to byggefaser, byggefase 1 og 2. Byggefase 1 er en midlertidig oppskytningsbase og byggefase 2 omfatter den fremtidig permanente oppskytningsbasen. Det ferdige anlegget etter byggefase 2 medfører mer omfattende inngrep i landskapet med masseuttak og fylling for molo i sjø.

Figur 4-1 Visualisering over søndre del av planområdet, byggefase 2. I dette området har tiltaket direkte berøring eller visuell påvirkning på kulturmiljøer

Figur 4-2 Visualisering over nordre del av planområdet, byggefase 2. I dette området har tiltaket større avstand til kulturmiljøene

4.1 Delområde A – Børhella

Tiltaket berører ikke delområdet men vil påvirke historisk lesbarhet. En fyrlykt er en type kulturminne med bevisst plassering og endring av omliggende landskap kan redusere den historiske forståelsen av kulturmiljøet. For en fyrlykt kan tiltak i omliggende sjøområder virke negativt.

4.1.1 Byggefase 1

Byggefase 1 medfører ikke inngrep i sjø, launchpad 1 vil være mer enn 700 meter unna delområdet. Påvirkning vurderes til **ubetydelig**

4.1.2 Byggefase 2

Byggefase 2 medfører omfattende fylling i sjø med molo og oppskytingsplattform på holmene nord for Børhella. Dette er ikke i lyssonen til de opprinnelige overrettlyktene, men likevel en markant endring i kulturminnets kontekst. Det blir ikke gjort direkte inngrep i kulturminnet, men historisk lesbarhet av kulturmiljøets plassering i landskapet endres. Påvirkning vurderes til **noe forringelse**

4.2 Delområde B – Bukkekjerka

Tiltaket berører ikke delområdet men vil påvirke historisk lesbarhet. Kulturmiljøet består av elementer som har fått sin kulturhistoriske betydning/tolkning som spesielle naturformasjoner i landskapet. Gjennom utforming av Bukkekjerka som hovedrasteplass langs nasjonal turistveg la man vekt på tilpassing av elementer til kulturminneverdiene, og tilrettelegging for utsikt fra, og opplevelse av lokaliteten.

4.2.1 Byggefase 1

Byggefase 1 medfører ikke inngrep i sjø, launchpad 1 vil være mer enn 600 meter unna delområdet, selv om den er synlig fra deler av området vurderes påvirkning til **ubetydelig**

4.2.2 Byggefase 2

Byggefase 2 medfører omfattende fylling i sjø med molo og oppskytingsplattform på holmene nord for Bukkekjerka. Grad av synlighet vil variere alt etter hvor en befinner seg i dette delområdet som er tilrettelagt for turisme. Ved tilrettelegging av rasteplass og utsiktspunkt som del av nasjonal turistveg ble det stilt strenge krav til tilpasning til kulturminneverdiene. Molo og oppskytingsplattform vil ligge relativt lavt og ikke bryte horisont fra store deler av delområdet. Likevel er det en tilførelse av en type struktur og konstruksjon som bryter markant med dette stedets kulturminneverdier, som i stor grad er knyttet til forestillinger om naturformasjoner. Tiltaket kommer også direkte i dominerende siktlinje fra gravhaugen som ligger her. Det blir ikke gjort direkte inngrep i kulturminnet, men historisk lesbarhet av kulturminnenes plassering i landskapet endres på en negativ måte. Påvirkning vurderes til **noe forringelse til forringelse**

Figur 4-3 Utsikt fra rampe ved servicebygget på rasteplassen opparbeidet ved Bukkekjerka. I bakgrunnen ser man molo og oppskytningsplattform. I forgrunnen ser man gravhaugen fra jernalderen (ID 138030)

4.3 Delområde C – Lapphola

Delområdet består av samiske kulturminner knyttet til reindrift. De kulturhistoriske verdiene er ikke koblet mot visuelle kvaliteter eller siktlinjer i særlig grad. Delområdet blir heller ikke berørt.

4.3.1 Byggefase 1

Delområdet blir ikke berørt av tiltak, tiltak i nærområde reduserer heller ikke delområdets historiske lesbarhet. Påvirkning vurderes til **ubetydelig endring**

4.3.2 Byggefase 2

Delområdet blir ikke berørt av tiltak, tiltak i nærområde reduserer heller ikke delområdets historiske lesbarhet. Påvirkning vurderes til **ubetydelig endring**

4.4 Delområde D – Børvågen

Børvågen med Børvåneset er et større kulturmiljø med spor av tufter fra steinalder og nyere tid. I selve Børvågen er det bevart båtstøer etter opptrekk fra storsildfisket på 1800-tallet, på nordsiden av Børvåneset er det spor av samme virksomhet i form av tilrettelagte naturbåtstøer og fortøyningsgods.

4.4.1 Byggefase 1

Ved byggefase 1 bygges det en midlertidig oppskytningsplattform på en naturlig flate innerst og høyest på Børvåneset. Denne ligger i delområdet Børvågen, men berører ikke kulturminnene direkte. Plattformen vil ligge ovenfor Børvågen med vorrene, og like innenfor påviste tufter som er automatisk

fredet. Påviste tufter fra ulike tidsperioder og av ulik vernekategori vil ligge i overkant av 50 meter mot sørvest og nordvest av plattformen, noe lavere i terrenget.

Tiltaket griper inn i delområdet men berører ikke kulturminnene direkte. Nærføring til kulturminner gjør at påvirkning vurderes til **noe forringelse**

Figur 4-4 Visualisering av oppskytningsplattform ved Børvågen i fase 1

4.4.2 Byggefase 2

Byggefase 2 medfører omfattende fylling i sjø med molo og oppskytningsplattform på holmene vest og nordvest for Børvåneset. Veg til plattform, langs innsiden av molo, vil gå på fylling på nordsiden av Børvåneset. Med dette vil den unngå konflikt med tuftene på neset, men den vil legge seg foran naturbåtstøer, mellom fortøyningsgoods på land og korresponderende bolter på holme og grunne nord for neset. Selv om en kanskje unngår direkte konflikt med selve objektene, er den historiske lesbarheten og konteksten så godt som ødelagt i denne delen av kulturmiljøet. Imidlertid er ikke dette automatisk fredede kulturminner. Anlegget har også en negativ påvirkning på Børvågen og tuftene på Børvåneset. Dette er spor av maritimt bruk rundt en naturhavn, og når denne naturhavnen i noen grad sperres inne reduseres historisk lesbarhet.

Dette vurderes likevel bedre enn en alternativ tilnærming hvor vegen kunne vært lagt over Børvåneset og begynt med fylling for molo ytterst på neset. Vegen ville være i konflikt med automatisk fredete kulturminner på neset. Vegen ville også kreve skjæring, som deler miljøet på en mer markert måte. En ville kanskje spart fortøyningsringer og vorrer på nordsiden av neset, men like fullt ville sammenheng med resten av miljøet være brutt. Tiltaket ville kommet nærmere vorrene i selve Børvågen, og tiltaket ville blitt synligere fra viktige delområder i sør.

Tiltaket medfører likevel konflikt med nyere tids kulturminner ved å ødelegge den «nordre havnen» ved Børvågen og redusere historisk lesbarhet for delområdet. Imidlertid berøres ikke selve Børvågen direkte. Påvirkning vurderes til **foringelse/sterk forringelse**

Figur 4-5 Vegen går gjennom og fyller ut oppankrings/fortøyingsområdet i den «nordre havnen» nord for Børvika. Delområde A og B, Børhella og Bukkekjerka, sees til venstre i bildet

Figur 4-6 Oppskytningsplattform og molo sperrer inne Børvågeneset, delvis også selve Børvågen. Dette reduserer historisk lesbarhet av miljøet

4.5 Delområde E – Melavatnet

Delområdet, en samisk teltboplass som ikke er gjenfunnet og trolig er ødelagt, har stor toleranse for visuell påvirkning.

4.5.1 Byggefase 1

Det skjer ikke tiltak ved delområdet, påvirkning vurderes til **ingen endring**

4.5.2 Byggefase 2

Administrasjonsområdet vil legges på vestsiden av delområdet, men ikke berøre lokaliteten direkte. Påvirkning vurderes til **ubetydelig**

4.6 Delområde F – Litelandsvika

Delområdet består av en tuft i Litelandsvika. Tuften er automatisk fredet. Kulturminnet har toleranse for visuell påvirkning.

4.6.1 Byggefase 1

Det skjer ikke tiltak ved delområdet, påvirkning vurderes til **ingen endring**

4.6.2 Byggefase 2

Kulturminnet ligger mer enn 300 meter unna planlagte tiltak i en liten forsenkning i terrenget, vest for administrasjons- og service areal. Påvirkning vurderes til **ubetydelig**

4.7 Delområde G – Lillelandsvika gravhaug

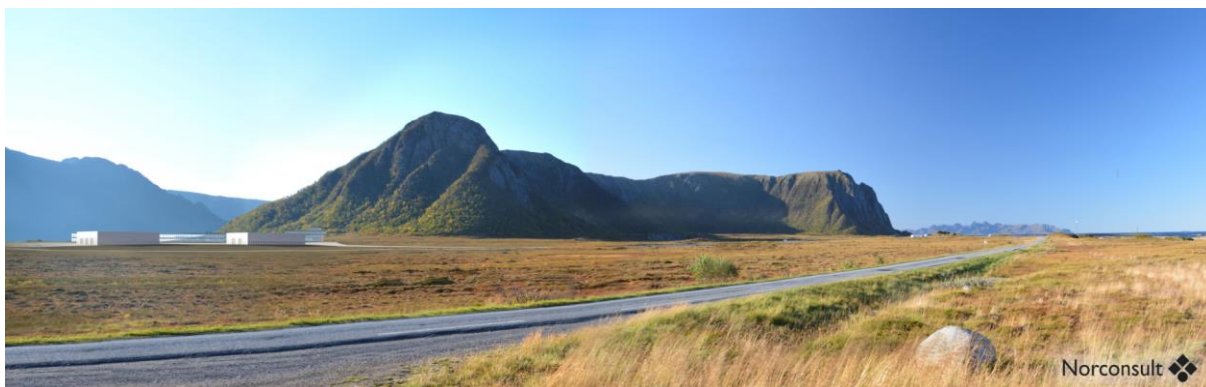
Delområdet består av en gravhaug som er godt synlig i terrenget, endringer i omgivelser kan endre historisk lesbarhet for dette kulturminnet og medføre negativ påvirkning uten direkte inngrep i kulturminnet.

4.7.1 Byggefase 1

Det skjer ikke tiltak ved delområdet, påvirkning vurderes til **ingen endring**

4.7.2 Byggefase 2

Kulturminnet ligger mer enn 400 meter vest for administrasjons- og service areal. Oppskytningsplattform og deler av molo vil være synlig fra gravhaugen, men avstand vil være nesten 2 km. Påvirkning vurderes til **ubetydelig**

Figur 4-7 Gravhaugen ligger på yttersiden av veien til høyre i visualiseringen. Tiltakene vil være synlige fra gravhaugen, men i god avstand

4.8 Delområde H – Leivika

Delområdet består av tufter som er automatisk fredet, samt ikke-verifiserte kulturminner, på nord og sørsiden av en bukt som var brukt under fiskeperiodene. Miljøet har en viss toleranse for visuell påvirkning.

4.8.1 Byggefase 1

Det skjer ikke tiltak ved delområdet, påvirkning vurderes til **ingen endring**

4.8.2 Byggefase 2

Delområdet ligger mer enn 500 meter nord for administrasjons- og serviceareal. Påvirkning vurderes til **ingen endring**

4.9 Delområde I – Nordmela

Delområdet består av fiskeværet Nordmela som har ulike kulturminner. Samlet har imidlertid dette miljøet toleranse for visuell påvirkning.

4.9.1 Byggefase 1

I byggefase 1 etableres midlertidig brakkerigg vest for Sankthanshågen. Dette er sør for verneverdig bebyggelse i Nordmela, påvirkning vurderes til **ingen endring**

4.9.2 Byggefase 2

Det skjer ikke ytterligere tiltak i nærområdet til dette miljøet i byggefase 2. Påvirkning vurderes til **ingen endring**

4.10 Oppsummering påvirkning og konsekvens

Tiltaket er planlagt i to byggefaser, oppsummert påvirkning for konsekvens av byggefase 1 er vist i Tabell 4-1 og for bygge fase 2 i Tabell 4-2.

Tabell 4-1 Oppsummering av verdi, påvirkning og konsekvens byggefase 1

Delområde	Verdi	Påvirkning	Konsekvensgrad
Delområde A	Middels til stor	Ubetydelig	0
Delområde B	Stor	Ubetydelig	0
Delområde C	Middels til stor	Ubetydelig	0
Delområde D	Stor	Noe forringet	-
Delområde E	Noe	Ubetydelig	0
Delområde F	Middels	Ingen	0
Delområde G	Stor	Ingen	0
Delområde H	Middels	Ingen	0
Delområde I	Middels	Ingen	0

Tabell 4-2 Oppsummering av verdi, påvirkning og konsekvens byggefase 2

Delområde	Verdi	Påvirkning	Konsekvensgrad
Delområde A	Middels til stor	Noe forringet	-
Delområde B	Stor	Noe forringet til forringet	- / --
Delområde C	Middels til stor	Ubetydelig	0
Delområde D	Stor	Forringet til sterkt forringet	-- / ---
Delområde E	Noe	Ubetydelig	0
Delområde F	Middels	Ubetydelig	0
Delområde G	Stor	Ubetydelig	0
Delområde H	Middels	Ingen	0
Delområde I	Middels	Ingen	0

5 Anleggsfasen

Anleggsfasen vil påvirke kulturmiljø i anleggsfase i form av visuell påvirkning, støybelastning og støv knyttet til anleggstrafikk, midlertidige riggområder, anleggsveger og uttak av masse for bygging av molo. Utover aktivitet i delområde D – Børvågen, er negative konsekvenser i anleggsfasen mest knyttet til redusert opplevelse av kulturminneverdier. Foruten Børvika er det størst opplevelsesverdier knyttet til delområdene A - Børhella, B - Bukkekjerka, G – gravhaugen ved Lillelandsvika og I – Nordmela. Delområde G og I er tilstrekkelig langt unna til at anleggsfase vil ha begrenset påvirkning. Fra delområde A og B vil anleggsarbeid, særlig med moloen og oppskytingsplattform, kunne virke forstyrrende.

Delområde D – Børvågen vil bli direkte berørt av anleggsaktivitet i forbindelse med både fase 1 og 2 og ha begrenset adkomst for besøkende. Definerte kulturminner i delområdet bør sikres slik at skade unngås i anleggsfase.

6 Avbøtende tiltak

I utforming av planer skal det være et generelt prinsipp å dempe negative virkninger på kulturminner og kulturlandskap. Avbøtende tiltak knyttet til kulturminner og kulturmiljø er ofte nært knyttet til både naturlandskap og kulturlandskap. Avbøtende tiltak knyttet til landskap vil derfor i mange tilfeller ha virkning også for kulturminner og kulturmiljø innenfor samme landskapsrom. Det er gjennom utarbeiding av planen søkt å justere tiltaket for å begrense konflikt og nærføring med delområde i – Børvågen.

Dersom launchpad 1 tas ut av drift etter fase 1, kan dette arealet tilbakeføres og revegeteres som en buffer for selve Børvågen, mellom denne og tiltakene som i hovedsak vil ligge på nordsiden av Børvåneset. Alternativt kan området brukes som rasteplass og parkeringsplass og sikre besøkende tilgang til Børvågen. På stedet kan det gis informasjon om både Børvågens historie fra fiskeriperiodene, og om oppskytingsfeltet. Dette bør imidlertid sees i sammenheng med nasjonal turistveg gjennom området. Kulturminnene ved Bukkekjerka er tilrettelagt som del av nasjonal turistveg, men det kan ikke her tas stilling til om en tilrettelegging ved Børvågen passer inn i turistvegens konsept.

7 Samlet vurdering

Tiltaket har størst påvirkning på kulturmiljøer sør i utredningsområdet. Kulturminneverdiene er konsentrert i dette området, og delmiljøene er vurdert til middels/stor og stor verdi. Det ene delområdet, Børvågen, har stor verdi og blir direkte berørt av tiltaket. Dette delområdet er tillagt stor vekt i samlet vurdering, med bidrag fra nærliggende delområder med stor verdi, som blir indirekte berørt og dermed også får negativ konsekvens.

I fase 1 blir delområde D – Børvågen berørt av tiltak, vurdert til noe miljøskade for området, konsekvensgrad 1 minus. Imidlertid er påvirkning på de andre kulturmiljøene ubetydelig, samlet vurdering av tiltaket er derfor ubetydelig konsekvens for fagtema kulturarv.

Fase 2 medfører mer omfattende inngrep i kulturmiljøet Børvågen og vil være i direkte konflikt med kulturminner fra nyere tid, men unngår likevel automatisk fredete kulturminner, og ved god tilpasning vil viktige deler av miljøet bevares. Like fullt er dette vurdert til konsekvensgrad -- /---, betydelig til stor miljøskade for delområdet. Børhella og Bukkekjerka er vurdert å få hhv. noe og noe til betydelig miljøskade som følge av tiltaket. Det er oppskytningsplattform med molo og vei ut til denne som griper inn i kulturmiljøene. Øvrige deler av tiltaket er også omfattende, men påvirker kulturmiljø stort sett i ubetydelig grad. Påvirkning og miljøskade i delmiljøer med høy verdi skal tillegges vekt i samlet vurdering av konsekvens, og tiltakets konsekvenser sør i utredningsområdet er derfor førende for samlet vurdering. Samlet er fase 2 vurdert å medføre middels negativ konsekvens for fagtema kulturarv.

Imidlertid medfører tiltaket også negativ påvirkning på de nærliggende miljøene Bukkekjerka og Børhella, begge er miljøer hvor plassering og utsyn er viktige kvaliteter ved kulturminnernes historiske lesbarhet. Samlet er fase 2 vurdert til middels negativ konsekvens for fagtema kulturarv.

Tabell 7-1. Sammenstilling av konsekvens fase 1

Delområde	Konsekvens
Delområde A	0
Delområde B	0
Delområde C	0
Delområde D	-
Delområde E	0
Delområde F	0
Delområde G	0
Delområde H	0
Delområde I	0
Samlet vurdering	0

Tabell 7-2 Sammenstilling av konsekvens fase 2

Delområde	Konsekvens
Delområde A	-
Delområde B	- / --

Delområde C	0
Delområde D	-- / ---
Delområde E	0
Delområde F	0
Delområde G	0
Delområde H	0
Delområde I	0
Samlet vurdering	--

8 Referanser

Litteratur

Bertelsen, R 1985: *Lofoten og Vesterålen historie. Fra den eldste tida til ca. 500 e. Kr.* Kommunene i Lofoten og Vesterålen. Nordland Trykkeri.

Borgos, J. i. 2008: *Andøy bygdebok bd. IV. Gård og slekt del III.* Andøy kommune

Den norske lods 1870. *Den norske lods 8de hefte inneholdende kyststrekningen fra Trondhjemsleden til den Russiske grense.* Efter de hydrografiske Undersøgelser i Aarene 1828 til 1842. Den geografiske oppmåling. Kristiania

Den norske lods 1885. *Den norske lods 8de hefte inneholdende kyststrekningen fra Trondhjemsleden til den Russiske grense.* Efter de hydrografiske Undersøgelser i Aarene 1828 til 1842. Den geografiske oppmåling. Kristiania

Den norske los 1924. *Den norske los 9de hefte Fra Bodø til Tromsø.* Norges sjøkartverk. Kristiania

Guttormsen, H. 1994. *Andøy bygdebok bd. 1. Fra Omd til Andøy. Andøys historie fra de eldste tider opp til 1800 e. Kr. f.* Andøy kommune

Hansen, H., Oxem, A., Remen, G. 1991. *Møte med vesterålen. Kultur, natur og historie.* Asker

Jacobsen, K. 2003. *Forskning på gamle vegfar. Case study: Fortidens ferdsel på Andøya i Nordland.* Hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø

Johansen, I. E. udat. *Børra og Børvågen – sagn og virkelighet.* Vesterålen info

Møller, j. j. 1996: *Issmelting og strandforskyving. Modell for utforskning av strandnær bosetning, i Ottar, 4-96 Strandnær bosetning i Nord-Norge gjennom tidene. Populærvitenskaplig tidsskrift fra Tromsø Museum. Nr 212, s 4-13*

Simonsen, P. 1991: *Fortidsminner nord for polarsirkelen (2. utg.).* Oslo

Statens vegvesen/Morfeus 2010: *Nasjonal Turistveg Børra, Andøya:Hovedrasteplass. Tilpasning til fredete kulturminner -08.11.2010*

Nettkilder

Askeladden, Riksantikvarens kartdatabase: <https://askeladden.ra.no/AskeladdenInnsyn/>

Digitalt museum: <https://digitaltmuseum.no/>

Kartverket: <https://www.kartverket.no/kart/historiske-kart/>

Universitetsmuseenes samlingsportaler: <http://www.unimus.no/arkeologi/>

Vesterålen info <http://www.vesteraalen.info/>

Widerøes skråfotoarkiv <https://www.nb.no/nbdigital/wideroe/>